

224 Lib. I. Cap. XII. De Officio
clavis, ergo & ipsi quavis eripere licet;
ejus autem dominum non statim quis ad-
quirit, sed tum demum, quando pacis le-
gibus ceditur.

S. XV.

Denique invitis nobis dominum etiam
transfertur per usucaptionem, qua est ad-
quisitio dominii per possessionem temporis
lege definiti; de ea queritur 1) an sit li-
cita? idque affirmandum, a) quia, qui res
suas non vindicat iusto tempore, ipse in
culpa est, adeoque rem veluti pro derelicta
habuit. vid. *Judic. II, 14.* b) quia inter-
est rei publicae & communis tranquillitatis,
domina esse certi; sed alia quæ-
stio est, 2) an usucatio sit juris naturæ
id quod merito negamus: nam a) jus na-
tura nullum tempus definit, quamdiu quis
possidere rem debet, ut dominium con-
sequatur, illud plane ex jure civili est; b)
tempus in se non potest vel dominium
date, vel eripere, quia est idea relativa,
qua nihil operare potest; c) non præsumi
potest pro derelicta habita, quam postea
vindico, quando vindicandi occasio est.
Ergo ita dici potest, non iniquum esse,
ut admittatur vel adquiratur dominium a
possidente, 1) si quis nesciat, alium do-
minum esse, adeoque bona fide & justo ti-
tulo possideat; 2) si dominus sciat, alium
possidere, & tamen rem non vindicet; 3)
si tam diu quiescat, ut jure inde colligi
possit, cum pro derelicta rem habuisse.
Sed tunc proprie non est præscriptio vel

usu-

225 tira acquirendum rerum Domin. usucatio, quia tempus certum non est le-
ge definitum, sed est species occupationis
secundum regulam: *qua nullius fane, ce-*
dunt occupanti, res enim pro derelictis ha-
bitas nullius esse nemo negaverit. Idemque
obtinet inter gentes; negabant id Galli
apud *CAMDENUM ad annum 1567.* idemque
singulari dis. egit *PUTEANUS:* sed ei
vindicias pro *Grotio* opposuit *WERLHO-*
FIUS.

C A P U T XIII.

De Officiis, que ex Dominio rerum per se
resulant.

S. I.

E Gimis hactenus de dominio in se con-
siderato, ejusque tum origine, tum
adquisitione. Cum ergo dominum sit jus,
sequitur, ut effectum suum habere debe-
at; ubi enim ex mea parte jus, ibi ex
altera est obligatio. Queritur ergo, in
quoniam constitut obligatio nostra erga
dominum? Author noster varios casus con-
siderat, queritque ad quid obligati sumus
1) si res sit penes verum dominum, S. 1.
2) si res in alterius possessione sit, S. 2.
ad fin.

Si res est penes verum dominum, tenen-
da est regula: *quilibet tenetur alterum (non*
hostem) nisi rebus suis quicquam fini; neque

K 5 vi

226 Lib. I. Cap. XIII. De Officiis quae ex
vi sue per fraudem illas corrumpere, inter-
vertire, aut ad se trahere sufficiat; a) aman-
dus enim proximus tamquam nos ipsi, ita-
que quod nobis fieri nolumus, alteri face-
re non debemus; at nolumus ipsi privari
dominio nostro, ergo nec alios eo priva-
re debemus; b) sicut idem ex natura do-
mini, dominus enim gaudet iure alios
usu rerum suarum excludendi, ergo obli-
gatus sum, ut res alienas, a quibus iure
exclusus sum, non appetam. Ex eo ergo
sicut, 1) contra ius naturae esse furium,
quippe quod est ablatio rei alienae invito
domino facta, adeoque errare *Salmasium*,
de usuris, cap. 9. qui furtui juri naturae
repugnare negat, 2) non minus eidem re-
pugnare rapinam, ob eamdem rationem:
differt autem rapina a furto, quia hoc fit
fraudulenter, illa vero vi, 3) daturum in
rebus alteri illatum, nec non 4) quamlibet
desraudationem juri naturae quam ma-
xime aduersari, 5) crimen termini moti.

§. II.

Hoc primum officium, cui locus est,
quando res penes dominum est. Quidve-
ro si penes alium? tunc obtinet regula:
quando res pervenit ad nos sine nostro crimi-
ne, & bona nostra fide, eamque adhuc in
nostra potestate habemus, tenemus effice,
quantum in nobis est, ut illa in possessam
legitimi sui domini redeat, id est, bona fi-
dei possessor tenetur curare, ut res in po-
testatem legitimam redeat; 1) hoc iterum

exi-

dominio verum per se reficiant. 227
exigit amor, nam & ego volo, ut qui rem
meam possidet, eam mihi restituat, ergo
& ego teneor. Auctor lib. IV. cap. 13. §. 5.
id officium deducit ex communi & univer-
sali conventione hominum, quasi pacti sint
inter se homines, ut quod in dominium
semel redactum domino restitutur, sed
ejusmodi conventionem unquam factam
esse probari nequit, ideoque illa fingitur,
rectius ergo hoc deducimus ex amore, si-
mulque 2) ex natura domini: cum enim
illud sit ius, & supra cap. 6. §. 3. demon-
stratum, nullius jus intervertendum esse,
consequens est, ut nec dominium proximo
interverttere possimus, adeoque operam da-
re teneamus, ut dominus rem suam reci-
piat; inde sequitur, 1) neminem debere
res sibi comparare, quas fecit alienas; 2)
res inventas statim reddendas, simulac ver-
rum dominum sciamus, *Deuter. XXV, 1.*
seqq. 3) dominio res suas requiri eas
non esse celandas, neque tamen impensis
nostris; 4) aequa furem esse, qui res cel-
lat, quam qui surripit. Quætitur autem,
an officium hoc superet alterum, quod ex
pacto est, e.g. si fur apud aliquem incivum
rem furtivam depositum, & dominus verus
superveniat, remque suam esse prober, an
furi res reddenda, an domino? illi sane
ex conventione, puta deposito, tenetur; s
huius ex lege naturali? Reip. vero domino
res restituenda, pactum enim contra le-
gem non valet; hic autem est lex natu-
ralis, ergo per pactum tolli non potuit.

K 6

§. III.

§. III.

De eodem casu, quando quis bona si-
de possidet, est tercia regula: si res be-
na fide adquisita consumta, tantum restituendam, in quantum sumus facti locupletio-
res, quamdiu enim in bona fide sum, puto me dominum, dominus potest rem
iunam consumere, ergo & eam rem mihi
bona fide adquisitam consumere potui; at
cum tamen locupletior fieri non debeam
cum alterius damno, merito restituo id,
quo factus sum locupletior, ex. gr. emi
alienum frumentum & consumsi, tantum
restituere teneor, quantum interea lucra-
tus sum, dum frumentum emere non do-
bui.

§. IV.

Pertinet eodem regula quarta: possessor
bona fidei non tenetur ad ullam restitu-
tionem, si res casu perire; nam 1) casum in
re aliena nemo praefat, qui in bona fide
est, quia ipsi rei interitus non potest im-
putari; 2) rem restituere nequit, quia illa
non exstat; 3) locupletior re percurre-
re non factus est, ergo non fructus restitu-
tuere potest, ergo plane nihil restituit;
aliud si quid ex re, qua perire, superest,
ex. gr. equi demortui superfluo ornamen-
ta, hæc restituenda, vel domus incen-
dio delata superest area, hæc restituenda,
ne cum alterius damno sicut locupletio-

§. V.

dominio rerum per se resultant. 229

§. V.

Regula quinta: bona fidei possessor tenetur ad restituendos fructus existentes; a) cu-
jus enim est res, ejus & fructus; b) si
eret bona fidei possessor cum alterius dam-
no locupletior, si hos fructus existentes
sibi retineret. At ob eandem causam,
quod nemo debet cum alterius damno
locupletior fieri, recte ab auctore obser-
vatum, fructus restitui non debere, nisi
restitutis impensis in illos factis.

§. VI.

Regula sexta: bona fidei possessor tenetur
ex fructibus consumptis tantum restituere &
quantum factus est locupletior. Sed quan-
donam quis factus censeatur locupletior?
Resp. si rem alienam consumendo suis pe-
percit, e. g. si alienum frumentum consu-
mendo suum retinuit vel vendidit. Enim
vero hic non est unicus casus: nam eti-
sum consumpsit, & alienum vendidit, tan-
tumdem lucri fecit. Itaque magis dispicien-
dam, 1) utrum res alienas minus necessaria-
rias in usus suos adhibuerit, alias iis non
ulurus, nisi cas habuisset, e. g. comedit ali-
quis pisces, cancros, pomæ ex alieno fundo,
quem bona fide possedit; 2) an vero
res tam sint necessaria, ut eas parata pecu-
nia sibi comparare debuisset, nisi alienis uti
potuisset, e. g. consumit quis alienum fru-
mentum; priore casu non est factus lo-
cupletior, at posteriore factus est. Ceter-
rum sine animadversione hic præterendus
non

230 Lib. I. Cap. XIII. De Officis, quæ ex
non est error auctoris, quasi bonæ fidei
possessor tum tenetur ad fructus hos resti-
tuendos, si rei evictæ pretium possit re-
cuperare; quid enim hoc ad dominum?
is rem suam cum fructibus suo jure vindi-
cat, possessoris erit videre, an pretium re-
cuperare possit.

S. VII.

Regula septima: bona fidei possessor non
tenetur pensare fructus, quos neglexit, id
est, non tenetur restituere fructus percipi-
endos, nam 1) quamdiu de vero domino
mihi non consilii, mihi usus sum do-
minus, adeoque & ius mihi esse de re pro-
lubitu disponendi, merito putavi, iure er-
go meo usus sum, ac proinde nemini fe-
ci injuriam; 2) fructibus neglegit non sum
factus locupletior, ergo nec &c.

S. VIII.

Regula octava: bona fidei possessor ad ni-
hil tenetur, si rem alienam sibi donatam ite-
rum alteri donavit, ex iisdem rationibus;
nam 1) & jure suo usus est, & 2) non
factus est locupletior; aliud tamen, si talis
sit donatio, quam ex officio, vel ur-
gente exsuffimatione quis facere debuit, e.
gr. si quis pateram argenteam alienam sibi
donatam fratri obliterit tamquam donum
nuptiale, hac enim donatione supersedere
non potuit; adeoque sua rei peperit.

S. IX.

Regula nona: si bona fidei possessor rem
alienam sicut onerofo pariam alienaverit,
nos

dominio verum per se resultant. 231
non tenetur, nisi in quantum lucrum fecit,
nemo enim debet cum alterius damno fieri
locupletior: hinc si quis emi equum alien-
um 100. florensis, cumque iterum vendi-
derit 150. domino, qui equum non recor-
pit, tenetur restituere 50.

S. X.

Regula decima. Sed queritur, an domi-
nus rem suam repetens restituere debeat
pretium, quod bonæ fidei possessor expen-
dit? Negatur, 1) quia neque ex conven-
tione, neque ex delicto obligatur; 2) quia
nemo tenetur dominium semel adquisitum
titulo oneroso iterum adquirere; aliud 1)
si rem bona fidei possessor recuperavit,
quam ne dominus quidem sine aliquo pre-
cio sufficit recuperaturus, e. g. a piratis;
2) si honorarium ei promissum, qui rem
vero domino restituerit; tunc enim domi-
nus tenetur ex pacto.

S. XI.

Regula undecima. Denique queritur au-
ctor, an quis rei inventus fiat dominus?
Resp. aut res inventa est nullius, aut ha-
bet dominum: si prius, cedit occupanti,
quod & tunc competit, si res derelicta,
in potestris, res reddenda vero domino.
Quid si quis missilia spargat? Ea cedunt
inventori vel occupanti, nisi forte ebrius
talia jacler, qui sane nescit, quid agat.
Id ex persona, qui hanc liberalitatem ex-
erceat, & ex occasione, qua id faciat, fa-
cile diradicabitur.

C A P U T X I V .

De Pretio.

§. L

Sequitur tertium institutum humānum , ex quo officia hypothetica fluunt, putat, rerum *preūmum*. Agitur ergo 1) de pretii origine ac definitione, §. 1. 2) de eiusdem divisione in vulgare & eminentis, §. 2. 3) de *preūmio vulgari*, §. 3. 5. 4) de *preūmio eminenti*, §. 6, 9.

Premium rerum originem debuit dominio; nam 1) eo introducto homines coepit & carere pluribus rebus ad necessitatem vel vitaे commoditatē pertinentibus, & aliis etiam quibusdam abundare; 2) itaque opus fuit commerciis, rerumque commutationibus; 3) ad ea initio videbatur sufficere permutatio, quam & antiquissimis gentibus placuisse novimus, veluti Gracis apud HOMERUM, vid. §. 2. *Inst. de ems. vendit. veteribus Germanis*, apud TACITVM de morib. German. & hodiensem barbaris in India & America, qui aurum, gemmas, aliaque res pretiosissimas cum Belgis permutant pro speculis, cultellis, fistulis; 4) mox tamen apparuit, hoc commerciorum genus permulta habere incommoda: nam a) sape, que aliqui supererant, non placebant alteri, ut pro iis suas merces daret; b) sape qui alienis rebus indigebat, plane nihil habebat,

quod

De Pretio.

233

quod pro iis daret; c) sape servari non poterat æqualitas, quando res pro re dabantur; d) denique res permutanda non sine incommodo in loca remota oria tunc ferri poterant; e) hinc de materia cogitatum, quæ pro mensura omnium rerum, earunque pretoio haberetur, id est, inventire pecuniam, qua omnia comparari possent ab omnibus, & sic pro permutatione magis placuit emtio venditio, locatio conductio, similesque contractus, qui interveniente pecunia incurrunt, L. 1. D. de contrah. emt. Est ergo *preūmum* quantitas moralis, ad quam res & opera asſimilantur ad commodiorem vite ulsum; dieo, effo quantitatem, quia & augeri vel intendi, & minui vel remitti, & in qualvis partes æquales & inæquales dividi, & arithmeticō calculo ad liquidum perduci potest; moralē, nec enim res habent *preūmum* a natura, sed ab asſimilacione hominum; nulla effet ratio, cur tantillum frustulum auri tantum valeret, quantum multo major portio argenti, æris, plumbi, nisi homines illi hunc valorem imposuerint; hinc & videmus incolas insularum Hesperidum pro pecunia babere conchas conditas vel variegatas, Hugo Grot. Hisp. Belg. libr. I. ad annum 1599. quin meminimus, in Gallia chartas pro pecunia valuisse, quibus sane partus virtualis pretii est; ad quam res & opera asſimilantur, *preūmum* enim verum videmus in emtione venditione, operarum in conductione operarum; & quamvis jure Romano artes liberales dicantur

ope-

opere inestimabiles, tamen & illis prenum vel majus vel minus videmus statui; ad commodiorem vita usum, necessitatem enim hominibus hanc extorsile inventio- nem diximus.

S. II.

Jam porro queritur, quatuorplex sit prenum? Auctor illud recte dividit in vulga- re & eminem: vulgare illud est, quod at- tribuitur rebus & actionibus, e. g. agro, adibus, pradiis, operis fabribus; emi- nens, quod attribuitur pecunie seu num- mo, quo ille res estimantur. Differentur haec species, 1) quia vulgare ex rerum qua- litate & usu nascitur, eminem ex imposi- tione hominum; 2) quod vulgare est vel- luti normatum, eminem norma, ad quam vulgare estimatur; 3) quod illud quidem sit proprium, hoc commune omnibus re- bus, quia nummo omnia comparare possumus, & hinc etiam vocaturem inens, quia virtuiter rerum omnium pretium comple- fitur. OVIDIUS, Art. am. II, 163.

Secum habet ingenium, qui, cum libet, accipe, dicit,

Videmus pecunia comparari res, operas, jura, honores, titulos, officia, liberta- tem, aliquando & justitiam, maritos, & quid non?

Quisquis habet nummos, secura navi- gat aura.

S. III.

Jam ergo primum agitur de precio vul- gari, & queritur, cur non omnes res, om-

omnesque opera sint ejusdem pretii? Id sane non est 1) ab utilitate, quam pre- stant; nam quis neget, acrem esse utilior- em gemmis, & tamen illi nullum pre- tum, his immensum sape pretium statui- tur; 2) nec a quantitate physica; nam ma- gnam molem frumenti comparare possam pro minima gemma; 3) nec a necessitate; nam aqua carere non possumus, gemmis possumus, & haec tamen permagnum pre- tum habent, aqua nullum. Potius ergo recipiendum ad alia, nimurum 1) an sunt in dominio? res enim insexhacti uisu do- minio hominum exempta sunt, & hinc nullum admittunt pretium, e. g. aer, aqua, lumen; at possum tamen rerum pretium intendere; sic e. g. preciosius est pradium quod habet aquam, aerem salubrem & li- quidum, apicem lumen; 2) an sunt in com- mercio? hinc pretium non habent tem- pla, alizie res facta, officia ecclesiasti- ca, administratio iustitia; (sed id de jure, de facto enim sape & hac similiusque sunt venalia, quin ipse calamus doctorum sape venalis est) 3) an homini inferire possint sive ad utilitatem, sive ad commoditatem, sive ad voluptatem, his omnibus statuitur pretium, cum res inutiles vocare soleamus nullius pretii; sic pretium non statuitur muscis, muribus, gliribus, at statuitur le- poribus, vulpibus, aviculis. Et quidem animadvertere licet insignem Dei providen- tiam, qua sit, ut res maxime necessaria & utiles viliore prelio constent, ad volunta- tem vero comparatae enormi ac sape im- mensa.

menso; illas enim Deus copiosissimas produxit, has rarioes esse voluit, egit ergo Deus veluti legislator prudentissimus, qui subditorum luxuriam cohibetur rebus ad luxuriam comparatis magnum imponit vegetal.

S. IV.

Hactenus de illis, ad quæ respiciendum; si scire velimus, an res in se pretium aliquod habeat? Jam porro queritur, quanam sint causæ, ob quas in specie hujus vel illius rei pretium vel intendatur, vel minuatur? His imprimis vera causa est raritas; quo major enim est mercium copia, eo vilioris pretii habentur, quo rariores sunt, eo cariores; quo major enim mercium copia, eo pauciores sunt, qui eas anxio quizzant, adeoque eo viliore pretio a venditore addicuntur. Rariora autem habentur, 1) quæ non adeo copiosa proveniunt, ut gemmæ, uniones, frumenta annis sterilibus; 2) quæ ex regionibus admodum remotis ad nos deferuntur, e. g. cinnamonum, &c alia aromata; 3) quæ non nisi magno labore & periculo adquiruntur, e. g. argentum vivum, merces ex terris longinquis advenientes tempore belli, vel piratis maris infestantibus; 4) quæ casu facta sunt rariora, e. g. JOANNIS Scripores rerum Mogurinorum, &c. 5) quando sibi quis monopolium vindicat, e. g. Batavi in cinnamomo, adeo ut superfluum quotannis flammis consumant; 6) quæ proficiscuntur ab artificiis celebrissimis, quod verum esse

de-

deprehendimus in tabulis pictis, sculpbris; 7) quando res vel a natura, vel ab arte singulare quid accepit, e. g. lapis, in quo figura Christi crucifixi; 8) quæ admittunt pretium affectionis; *primum afflitionis* est pretium, quod rei statuimus non ob ejus præstantiam, sed quia nobis aliquid jucundum in memoriam revocat: fundatum ejus est adficiatio idearum, de qua insignem observationem habet *Locrius*, de intellectu humano; experientia enim docet, 1) una idea sele nobis representante, plerumque reviviscere reliquas omnes, quæ tum cum illa erant conjuncte cum eam primum perciperemus; sic e. g. si quis sibi representat absentem patrem, simul etiam reviviscit idea velutum ejus, actionum, verborum, &c. 2) una idea revocata, in mentem etiam redire gratas & ingratas perceptiones & sensiones, quas tum habuimus; hac perceptio aliquando fatis valida est, e. g. juvenis quidam deliquium animi patiebatur, quoties in conspectum ejus veniebat chirurgus, a quo lithotiam erat passus; quin sape matris gravidae perceptio revivit in liberis jam natis, quoties res, per quam mater talen perceptiōnem habuit, per sensum representatur; sic e. g. Jacobus I. Rex Angliae deliquium animi patiebatur, quoties videbat gladium evaginatum. Posita hac idearum adficiatio, facile explicari potest, unde sit pretium affectionis, sapere enim res quædam nobis in mentem revocat 1) amicum vel personam amatam; hinc pretium affe-

affectionis admittunt donaria amicorum , majorum nostrorum ; 2) insignem honorem ; hinc pretium huiusmodi statutum donaris principum ; 3) periculum feliciter superatum ; hinc pretium tale statutum a Petro Imperatore Russie equo , quo usus fuerat in prælio Pultavensi ; 4) pristinæ fortunæ catastrophæ ; hinc pretium magnum Stechinelli baro statutum pœlo , quo puer usus fuerat , cum mendicaret ; 5) rem admodum antiquam & memorabilem ; hinc magni siebat scilicet Epicteti lucerna , magni sunt nummi antiqui , gemmae , statuæ . Sed observandum , affectionem esse personalem , ac proinde hoc pretium a possidente in alterum non transfertur : unde & ratio patet , cur jus quidem habeatur in delictis , non vero in contractibus .

§. V. VI.

Hoc erat primarium pretii fundamen-
tum , secundum quod illud intenditur vel
remititur : sed sunt quædam cauſæ acceſſoria , ob quas itidem pretium augetur ,
vel minuitur , & quidem observandum ,
pretium esse vel conventionali , quando il-
lud licitando definitur , id est , aliquid ad-
dendo vel remittendo , vel legitimum , quod
a magistris definitur . Illud ergo in
statu naturali & civili locum habet , hoc
in statu civili tantum ; illud latitudinem
admitit , hoc consistit in puncto ; in illo
leſio est occultior , in hoc illa in oculos
incurrit . Jam in utroque varia possumus esse
cauſæ ,

cauſæ , cur vel intendatur , vel remittatur
e. gr. in conventionali ratio habetur 1)
laborum & expensarum in mercem facta-
rum , sed ordinariarum tantum , non extra-
ordinariarum , e. g. foſtri , si mercator in iti-
nere in morbum graviores incidit ; 2) foſ-
tri , an merx quædam anxiæ queratur , an
non ; 3) pecunia , an proba afferratur , an
suspecta ; parata , an fides emitoris fequen-
das totum pretium solvatur , an pro parte
tantum ; 4) temporis ; sic tempore belli
prædiorum pretium vilescit , emores rerum
preciosarum sunt rariores ; 5) a quo con-
tractus incipiat , ab emitore , an a vendito-
re ; priore casu res solet majori pretio ve-
nire , quam posteriore . Ita & in legitimo
plures esse possunt cauſæ , cur pretium vel
remittendum , vel intendendum sit , ex. g.
1) si annona dolose flagellatur , 2) si re-
rum peregrinarum vile pretium civium quæ-
stui nocet ; hinc tantum pretium statutum
cerevisie Merseburgensi .

§. VII.

Jam ergo ad ultimam progredimur ea-
pitis partem , quæ agit de prelio eminenti
seu pecunia , ubi queritur 1) quæ origo pe-
cunia ? §. 7. 2) cur metalla eum in suam
eleſſam ? §. 8. 3) quis valorem pecunia defi-
nitiam ? §. 9.

Pecunia originem jam ad §. 1. exposui-
mus ; cum enim permutatio non sufficeret ,
cogitatum de re , quæ eminentia esset terum
omnium pretium , omnibusque pereque-
grata esset , ac demum placuit pecunia .

Auctor statuit, id per pactum factum esse; & universale quidem generis humani. Non arridet hoc TIT 110, qui in *Observ.* 347. negat, unquam ejus pacti causa in unum convenisse genus humananum, recte: possumus tamen & debemus pactum aliquod supponere, non quidem universale generis humani, sed unus alius gentis. Quia omnium prima tali uia sit pecunia, nescimus. Orientem tamen ea prius usum, quam Occidentem, ex historia Abrahami & Iacobii patet. Abraham autem pecunia emisit agrum cum spelunca, in qua sepelivit Sariram, Josephus venditus 30. scilicet, filii Iacobii pecunia instruisti ibant in Aegyptum; singamus ergo primos Hebreos, aut, si mavis, Phoenicios gentem nauticam ita inter se convenisse, tunc nullum erit dubium quin corum consuetudinem imitati sint alii. Origo ergo prima est a pacto 3. ei autem deinde successi consuetudo & imitatio alias gentium: ab Orientalibus enim hoc didicerunt Graci, ab his Romani, ab his Germani, alizque gentes.

§. VIII.

Sed queritur, cur metalla potissimum eum in finem elegerint? Evidem in iis pecudibus ulos esse pro pecunia certum est: hinc 1) ipsa vocabula, pecunia, peculum, pecularius; 2) hinc & antiquissimos numeros non aliud κέραυνος præ se ferre videmus, quam boves, sues, agnos, &c. 3) hinc & emere est ταῖς, αρπάσαι, οὐεῖδαι & similia, quæ sunt a ταῖς pullus; apōs,

ovis agnus, ovis alius. Postea cœperunt æs, argentum, aurum adhibere, sed rude ac infœcum, quod sibi invicem non adnumerabant, sed adpendebant. Vid. PLINIUS, Histor. natur. XXXIII. 3. Hinc & libra adhibita Romæ in venditionibus & mancipationibus, libripens, denique nummi, inde habet nomina, talentum, pondo, libra, marca. Tandem res nummaria paullatim a Graciis in eum statum redacta, ut nummi certa figura, pondere, & caractere donarentur, ut statim pateret, quales essent, quidque & quantum valerent. Nimirum eos ratio docuit, 1) pretium eminens debere habere pretium virtuale, quid enim alias potuerit omnium rerum pretium esse, si ipsum fuisset nullius pretii? 2) illud nec nimis rarum, nec nimis vulgare ac obvium esse debere: si enim esset nimis rarum, non sufficeret commerciis; si nimis obvium, amitteret pretium virtuale, quotamen opus est per requisitum primum; 3) esse debere comparioris substantia, alia enim atteretur usu, & sic semper tanto pauperior fieret venditor, quo ipsius ille numerus per tot manus iverit; 4) debere commode dividiri posse in quocunque partes; quia enim pretiam rerum omnium non est unum & equale, debent & nummi in promptu esse diversa quantitat^e & valoris; 5) debere commode custodi^ri, & de loco in locum transferri posse; numerus enim est propter commercia, hæc vero etiam cum genibus remonstris instituuntur. Jam quinque hæc requista in nulla re conjunctim reperta

Heis. ac Off. Hom. & Civis. L fuit,

sum, quam in metallis, maxime nobilio-
ribus; itaque ex his nummos cedere co-
perunt. Jam porro cum inter sit generis
humani, nummos esse justa materie &
ponderis: hinc prudentia suavit gentibus
omnibus cultio ibus, 1) ne jus monetan-
di privatis concederent, sed imperantibus;
2) ut figuram ei darent regularem, ne
facile circumcidendi & abradi possit; hinc
hodie margines adduntur; 3) ut principis
Nummata, effigies, insignia, nomen, an-
nus, locus, moneta, in numero exprime-
retur. Objici posset, occurrere pecuniam
chartaceam, coriaciam? Resp. hanc non
fuisse pecuniam, sed symbola vel tesserae
postea pecunia luentes.

S. IX.

Denique queritur, quis valorem pecu-
nia definiat? Resp. imperans; nam 1) is
ut rebus omnibus praeficit leges, ita &
nummis; 2) ipse est auctor numorum,
ergo & de valore curare debet. At prin-
cipis hic non est absoluta potestas, nam
a) in minuto nummi valore, & manente
pristino pondere mox evanescet, gentes
vicinæ eos ad se trahent; b) aucto pre-
cio & valore, & manente corum pondere,
omnes res aucto prelio venibunt;
c) nummi usus non modo est in re publi-
ca, sed & inter exteras gentes, ergo &
ad aliarum gentium estimationem est respi-
ciendum. Hinc Alphonſus alias sapiens,
infipientiam probebat, cum numinis du-
plum valorem tribuerit, jam enim omnia
duplo cariora vendebantur; cum cogere
vellet

vellet subditos, ut res eodem, ac antea,
pretio venderent, arma hi corripiebant.

C A P U T X V.

De contraliibus, qui pretia rerum supponunt,
& suorum inde officiis.

§. I.

HAEC tenus de rerum pretio, ex quo
contralius nascentur, quorum consi-
deratio nobis & officia, quæ ex pretio
rerum resultant, suggestit; de contrali-
bus vero expedienda erunt 1) *definitio*,
§. 1. 2) *divisio in contralius onerosos, &*
beneficis, §. 2, 4. 3) *doltrina de contrali-
bus beneficis*, §. 5. 7. 4) *doltrina de con-
traliibus onerosos*, §. 8. ad fin.

Contractum definire in jure nature non
difficile est, vere enim hoc jure inter pa-
cta & contractus nulla est differentia, &
potissimum auctor, qua hoc capite dixit,
que commode exequi supra, ubi de pa-
ctis egit. Nimirum distinctionem inter pacta
& contractus est ex jure Romanorum: hi,
cum animadverterent, pacientes plerum-
que tergiversari, & negare, se aliquid serio
promisisse, de medio cogitarunt, quo hanc
exceptionem hominibus eriperent; id non
commodius fieri posse putabant, quam si
certam formam praescriberent, quæ in pa-
cificando esset observanda; si quis ergo
eam observalset, inde dabat actionem;

L 2 fin

244 Lib. I. Cap. XV. De contractibus;
sunt minus, negabunt. Vide PLAUTUM, Adu-
lular. alt. II. sten. II. v. 81. 82.

— Scio, quo vos solentis patto
perplexarier.

Pactum non pactum est, non pactum pa-
ctum est, quia vobis inter.

Item GELL. Nost. Attic. XX. 1. Romani si-
dem in contractibus sanxerunt, conventione-
nem ergo, quæ solo consensu inibatur, non
observata forma legibus praescripta, voca-
bant pactum, illam, in qua forma ista ad-
curate fuerat observata, contractum appellab-
ant, e. g. si quis simpliciter promisisset
alteri centum, id quidem pactum erat,
quod nullum producebat actionem; si quis
vero centum promisisset per stipulationem,
actionem dabant, quia forma a lege pre-
scripta fuerat observata, idque non nullum
pactum erat, sed contractus. Forma
vero illa vel consisteret in datione, vel in
verbis litteris solemnibus, vel in con-
senso iuriisque praesenti in quinque tantum
negotiorum, quæ contractus consensuales vo-
cabant, emtione, locatione, emphytesi,
societate, & mandato. Eam formam vo-
cabant caussam, tamque in omnibus con-
tractibus requirebant; at ex quibusdam con-
tractibus præterea dabant actionem ejusdem
cum contractu nominis, e. g. ex emtione
Venditione actionem enti venditi, & tunc
vocabant hos contractus nominatos, reli-
quos autem innominatos. Jam facile pa-
tet, hac omnia esse Romana, & juris po-
sitivi, adeoque in jure naturæ nullum re-
perire præsidium: hoc sane nullam con-

ven-

qui pretia rerum supponunt, &c. 245
ventionibus formam præscripti; hoc ne-
fecit, quid sit nomen, necit, quid sit causa-
fa, adeoque & necit differentiam inter
pacta & contractus.

Contractus ergo (æque ac pactum) est
duorum vel plurium in idem placitum
consensus de obligatione vel introducen-
da, vel tollenda, vel utroque. Equidem
auctor discrimen aliquod commentus est
inter pacta & contractus; illa iniri aut
de rebus, quæ non habent pretium,
adeoque nec in commercio sint; hoc de
rebus certo pretio estimabilibus, & in
commerciali constitutis, e. g. sponfalia es-
se pactum, quia sponsa nec pretio sic
estimabilis, nec in commercio; contra
entionem esse contractum, quia pretium
interveniat, & nihil vendi possit, quod
non sit in commercio. Jam potest qui-
dem hoc discrimen admitti, cuilibet enim
liberum est, vocabula suo arbitrio defini-
re, sed tunc discrimen hoc non est rea-
le; sive enim paciscaris, sive contrahas,
sive pretium interveniat, sive non, idem
erit effectus, puta, pacta æque ac con-
tractus servari oportere; quæ vero esse
et non differunt, ea plane non differre
videntur. Maneat ergo fixum atque fir-
mum, iure naturæ inter pacta & contra-
ctus nullam esse differentiam.

S. II.

Jam porro queritur, quotuplices sint
contractus, vel pacta? quippe hæc in po-
sterum promiscue accipiemus. Respondeat
auctor, alia esse beneficia, alia onerosa;

L 3 bene-

246 Lib. I. Cap. XV. De contractibus,
beneficia, ubi alter alteri aliquid gratis praestat, e. g. commodatum, depositum, mandatum, donatio onerosa, ubi utraque pars ad idem vel simile onus obstringitur, e. g. emtio venditio, locatio, societas, pignus. Hæc facilia, & tamen auctor in applicacione erravit si enim queramus, an mutuum sit contractus beneficus, an onerosus? resp. esse onerosum, & inter illos contractus de mutuo infra agit S. 11. Sed quis dixerit, in mutuo utrumque ad simile vel idem onus obstringi? creditor sane ad nihil obstringitur. Dixeris, creditorem obstringi ad dandam pecuniam, debitorem ad eandem reddendam; sed sic & commodatum, & depositum erunt contractus onerosi, quos tamen auctor ad beneficos retulit, nam & in his unus se obstringit ad dandum, alter ad reddendum vel reficiendum. Adecuratus distinguas inter mutuum simplex & usurarium: prius erit contractus beneficus, debitor enim pecunia aliena uitur gratis, nec reddit, nisi quod accepit; posterior erit contractus onerosus, quia non gratis accipit pecuniam, sed veluti pro certa mercede.

S. III.

Jam queritur de beneficorum & onerosorum contractuum differentia, quam auctor recte in eo statuit, quod in onerosis utrimque requiriunt qualitas, in beneficis non requiruntur. *Demonstratio.* Benefici nihil aliud intendunt, quam ut alter mihi præstet officium humanitatis, egoque certus sum, alterum illud mihi præstiterum, officia autem humanitatis, ut supra vidi-

mus,

qui precia rerum supponunt, &c. 247
mus, non requiriunt compensationem per eadem officia, sed gratitudinem tantam; ergo cui per contractum beneficum aliquid conceditur, tenetur tantum ad gratitudinem, non ad compensationem: contra in onerosis contractibus non id agitur, ut alter mihi præstet officium humanitatis, sed aliud, quod ab eo nec iure perfecto, nec imperfecto exigere possum; ergo reneor ad compensationem, adeoque ad præstationem æqualem; quod erat demonstrandum. Hinc consequitur, 1) ut alter alteri in contractibus onerosis indicare debeat rei qualitates & vitia, quæ pretium vel minuere, vel intendere possint, e. g. si quis ades vendit, debet indicare onera, servitutes, hypothecas, &c. hinc Atheniensis dicebant: *contractus tam amans*; 2) id tantum intelligentum esse de qualitatibus ad objectum contractus immediate pertinentibus, non de circumstantiis accessoriis, vel extrinsecus adventientibus; sic e. g. apud CICERON. de offic. III; 22. disputatur, an nauta, qui frumenta Rhodium adverterat, indicare debuerit, alia quoque navigia frumenta onusta Alexandria solvisse? Nec videmus reprehendi emtorem in Euangeliō, qui agrum emerat, & dissimulaverat, thesau- rum in illo latere.

S. IV.

Porro ex eodem principio sequitur, 3) ut omnis iusio vel inæqualitas sic emenda, si in contractu oneroso intervenire, quod fit vel abrumendo contractum,

L 4 vel

248 Lib. I. Cap. XV. De contractibus
vel praefito damno , vel lesione ; 4) per-
tinet esse , sive lesio sit majoris momen-
ti , sive minoris , requiritur enim aequalitas
ubi vero vel minima inaequalitas est ,
ibi uni majus incumbit onus , quam alteri
; adeoque onus est inaequale contra re-
gulam §. 3. explicatam . Hec quidem ju-
re naturæ certa sunt , & in theoria fa-
cile intelliguntur , sed in re publica &
praxi non possunt adcurate observari ; nam
1) pretium rerum definitur plerumque
non lege , sed conventione , pretium au-
tem conventionale non consistit in pun-
cto , cum superiori capite offendimus , ita-
que admodum illiquida est illa lesio , de
qua contrahentium alteruter conqueritur ;
2) interest rei publicæ , ne lites in infinitum
glicant , in infinitum autem eas glic-
scere oporteret , si ob lastionem quamlibet ,
etiam minimam , actio daretur . Itaque le-
ges civiles , imprimit L. 2. C. de resci-
vendis . definiunt , tunc denum actioni lo-
cum fore , si alter lesius sit enormiter , id
est , ultra dienidiam , quamvis & hac re-
gula multas patiatur exceptiones , impi-
mis vero non potest locum habere , si quis
se lesum queratur enormiter in negotio ,
quod aleam continet , e. g. in transactio-
ne ; quin se æquitate quidem nisi illam
rescissionem contractuum ob L. 2. C. de
rescind. vendit . singulari Dissertatione de
aguisse cerebrina remedii ex L. 2. C. de
rescind. vendit . demonstrare voluit THOMA-
SIUS , quamvis ejus sententia me hanc sus-
fragari fatear .

§. V.

qui præcia rerum supponunt , &c. 249

§. V.

Jam speciatim de contractibus beneficis ,
& quidem 1) mandato , §. 5. 2) de com-
modato , §. 6. 3) de deposito , §. 7.

Mandatum est contractus , quo quis rem
alinenam gratis expediendam suscipit . Con-
tractus ; ergo non potest mandatum esse
obligatorium de re impossibili , turpi ,
aliave , que non est in commercio . Rem
alienam in Institutionibus dicitur mandatum
etiam posse in nostri gratiam suscipi ,
sed tunc vere non est mandatum , verum
consilium , e. g. si inopi mando , ut
opera locet . Gratis ; alias enim nihil
differret a locatione conductione . Ceterum
hac definitio nobis dat conclusiones ,
1) in hoc mandati contractu omnem fidem
& diligentiam esse prestandam ; nam
a) est contractus beneficis , quem de of-
ficio dumtaxat humanitatis iniuri diximus ;
hac amore nituntur , ut supra demonstra-
sum ; amor autem camdem exigit fidem ac
diligentiam in rebus proximi , quam nobis
prefari volumnus ; mandabant olim per ma-
nus dationem , cedo dextram , per ego hanc
desiramus te oro , fidelis ut mibi füss unde
mandatum quasi manus datio ; b) nemo
mandat nisi amico , nec mandatum quis
suscepit , nisi amicus ; hinc turpissimum
amici spem in nobis positam desistere ;
facile ergo patet , cur Romani contractum
hunc famolum habuerint ; 2) normam hu-
jus contractus esse voluntatem mandantis ,
nam hujus causa mandatum suscipitur ;
cum vero illa voluntas sit vel determinata ,

L. 5. vel

250 Lib. I. Cap. XV. De contractibus,
vel indeterminata, mandatum quoque vel
definitum, vel indefinitum est: definitum, si
mandans mandatario omnes circumstantias
definit; indefinitum, si eas non definit, sed
rem omnem alterius fidei ac prudentiae re-
linquit; de illo tenendum, 3) religiose
mandatarium fidei continere debere intra
fines mandati, alias mandante non teneri
gelata ratu habere. Hic magnas tricas ne-
tunt ICti Romani; querunt enim, 1) an
mandatum possit exequi mandatarius per
equipollens; 2) item an tencatur mandans
rem ratam habere ad summam concurren-
tent? Nos respondemus, si vere res sic
equipollens, nullum esse dubium, e. g. si
mihi quis conduxit ades, rafque com-
modas, spatiofas, loco opportuno sitas,
non autem easdem, quia mihi conduci vo-
lueram; sed raro vere sunt equipollentia
propter affectionis premium, ejus funda-
mentum supra dedimus; altera questio ab-
solute affirmanda, quia mandans habeat,
quod voluit. De mandato indefinito te-
nenda regula: 3) omnem fraudem abesse
debete; hinc, si talis intercessit, mandans
ne sic quidem tenetur ad ratam rem haben-
dam, denique quamvis grativitus sic hic
contractus, non tamen ultra aquitatis spe-
cie exigere potest mandans, ut mandatarius
damnum ex re sua ferat; hinc 4) mandans
tenetur mandatarium indemnum praestare,
adcoque impensis & damna, si qua ex
mandato paupus est, resarcire.

§. VI.

Commodatum a mutuo plerique gentes
non

qui pretia rerum supponunt, §c. 253
non distinxerunt; hinc Germani eodem
vocabulo *leihen* utuntur de utroque
contractu; receptum tamen est, ut differen-
tia statuatur 1) *ratione belli*, quod hic
est res non fungibilis, in mutuo fungibilis;
2) *afflu*, quia in mutuo transit domi-
nium, in commodato non transit; 3) *ra-
tione obligacionis*, debitor enim reddere te-
netur idem in genere, commodatarius cam-
dem speciem; hinc definitio, *commodatum*
est contractus, quo quis alteri rem suam
non fungibilem gratis utendam concedit,
in eadem specie restituendam; hinc 4) *com-
modatarius* tenetur rem alienam summa si-
de ad diligentia custodiare; 2) rem finito
usu restituere; 3) quavis damage sua cul-
pa data resarcire; 4) *commodatarius* ve-
ro a committente indemnus praestans est,
si sumptus facere coactus est in rem com-
modatam. Quia tamen hoc quodammodo
inhumanum videtur, promiscue omnes sum-
ptus repetere, cum *commodatarius* re aliena
gratis utatur: hinc jus Romanum insu-
per habitis modicis, immodicos tantum vult
restituiri, id est, eos, qui ipsam mercedem
locationis transtendunt.

S. VII.

Depositum est contractus, quo res alienas
gratis custodiendas suscipimus; nullus est
contractus, quem sanctiorem habuere ve-
teres; hinc a PLINTO, Epistolar. X, 97. lau-
dantur primi Christiani, quod sacramen-
to se invicem obstrinxerint, ne depositum
abnegent; contra Glauci universam fami-
liam ideo periisse referunt, quod cogitarit

252 Lib. L Cap. XV. De contrahilibus,
saltim abnegare depositum. Juvenalis,
Satir. XII, 199. seqq.

Sparvano cuiam respondis Pythia voces:
Haud impunitum quondam fore, quod du-
bitares

Depossum retinere, & fraudem jure suerē
Juraudo.

Et paulo post, v. 204. seqq.

Redidit ergo metu, non moribus, & ta-
men omniem

Vocem adiui dignam templo, veramque
probavit:

Exstinctus tota parizer cum prole, domoque.
Et sane ratio ipsa dicitur, 1) depositum
esse sancte custodiendum, est enim & hoc
amicizia fiducia datum; 2) omnem cul-
pam praestandam; 3) deponenti statim re-
stituendum; quod tamen patitur exceptio-
nem, a) si forte appareat, deponentem re-
busurum, e. g. si furiosus gladium repel-
let; b) si verus dominus superveniat, &
sem vindicet; 4) depositarium quoque in-
demnum praestandum.

S. VIII.

Pergit auctor ad contractus onerosos,
in quibus primum locum tenet permutation,
per quam intelligimus contractum, quo
res pro re traduntur, & quidem intelli-
genda res omnis, praeter pecuniam; nam alio-
quin esset emio venditio. Hinc queri solet,
1) an in pecunia quoque locus sit
permutationis? Affiratur, si consideretur
tamquam res non fungibilis, aliquo si
pecuniam pro pecunia do, vere est emio;
2) an permutationis sit, si pars in pecunia,

pars

qui pretio rerum supponunt, Et. 253
pars in rebus aliis constituitur. Iure naturae
hujus qualionis nullus est ius: at iure
civili aliquando magnus est ob jus retrahens,
cui in emione venditione, non in
permutatione locus est; deciditur ergo iure
civili ita, ut prima respiciatur ad maiorem
quantitatem, que si in pecunia constituit,
pro emione habetur contactus; si in alia
re, pro permutatione: deinde si aequalis
est quantitas, pro emione, tamquam con-
tractu frequenter major presumtio est.
Utilior est distindio inter permutationem
simplicem & cum emione venditione conjun-
ctam; simplex est, quando absolute res
pro re datur, sine pravia estimatione, qua-
lemen supra inter Batavos & Hollandos huius
diximus; talis etiam illi apud Homerum
Glaci & Diomedis, qui inter se permuta-
bant arma, apud Homer. II ad. B. v. 236.

XVII. Χαλκιον έκταγησοι εύεασοιον.
Αντικρισινα κεντηνα νομιναριον.

Altera cum emione venditione conjuncta,
quando singuli res suo pretio estimantur,
ac deinde loco pecunie merces commutantur,
quod facere solent mercatores Bata-
vi, dum ex Russia coria pro aromatibus
domum referunt. De illa est regula:
1) permutationem ejusmodi fieri per
aversiōnem, adeoque neutrum de lesio-
ne conqueri posse, modo nihil dolo fa-
ctum; de hac: 2) in permutatione po-
sterioris generis eadem esse iura, que
in emione, adeoque quamcumque lesio-
ne esse refaciendam. Quari solet, an
locus in hoc contractu sit poenitentia?

Affir.

Affirmatur jure Romano, sed ratio non alia est, quam quod qui ex sua parte dedit, alterum non dantem habeat obligatum ex contractu, illi vero, qui non dedit, dantem tantum ex pacto obligatum habet, ibi enim adest causa praesens & civiliter obligans, hic non adest: sed quia hanc subtilitatem ignorat jus naturae, secundum quod potius omnia pacta valide obligant, consequens est, ut ex eius principiis non magis sit locus ponentie in contractibus innominalis, quam in aliis.

§. IX.

Alter contractus onerosus est *emissio venditio*. Hic maximum denovo discrimen inter jus naturae & civile; illo procul dubio hujus contractus finis est translatio dominii, quia ea intentione emere solemus: at jure civili tantum traditio est finis; si enim dominium transferatur, sive non, tamen valet contractus; hinc jure naturae verus est jocus MARTIALIS, *Epigramm. II. 20. Carmina Paullus emis, recitas suis carmina Paullus.*

Nam quod emas, possis dicere jure tuum.

At jure civili res tue se haber, etque *emissio venditio* contractus de te pro certo prelio tradenda, cum jure naturae sit contractus de rei dominio pro certo prelio transferendo. Itaque 1) vendor debet esse dominus, 2) non debet in mora tradendi esse, alias jure naturae merito fert periculum; 3) emor iusto tempore solvere premium tenetur; 4) alias merito tenetur ad praestandam indemnitatem, hodie

ad

qui prelia rerum suppeditans, &c. 255
ad uitias; 5) vendor tenetur ad evictio-
nem praestandum, si res vendita a tertio
evicta sit. Reliqua omnia sunt juris possi-
tivi, nisi quod, quia jure naturae omnia
pacta obligant, inde fluit regula: 6) quod
entioni qualiacunque pacta tum suspensi-
va, tum resolutiva accedere possint, talia
vero sunt: 1) additio in diem, ubi res
pro certo prelio alteri addicenda, si intra
certum tempus nemo plus offerat; 2) lex
commissoria, ut in casum non solui pretii
res incerta sit; 3) de retrovendendo, ut
restituto prelio res iterum retradatur, &c.
Omnia haec pacta ex intentione & sermone
contrahentium interpretanda. *Emissio spesi*
est, quando res incerta emitur, quod sit in
entionibus rerum futurarum, lotariis, olla
fortunae, &c. ubi una regula: neutrum
contrahentem conqueri posse de laxione.

§. X.

Lecatio conductio est contractus de rei usu
vel operis pro certa mercede praestans:
1) mercedem hic denovo in pecunia nume-
rata considerare oportet, quia alias effet con-
tractus, do ut facias, vel, facio ut facias,
quamvis jure naturae inter haec nihil diffe-
rentia sit, & Romani hoc discrimen intro-
duxerint ideo, ut actiones eo rectius dis-
cerni possint; 2) qui mercedem dat, vo-
catur conductor, qui eam accepit, loca-
tor, quamvis hoc fallat in conductione
operis, si scilicet locatur totum opus, ve-
luti pons, agger, turris; tunc enim qui
mercedem dat, vocatur locator, qui mer-
cedem accipit, conductor, vel redentor
operis;

256 Lib. I. Cap. XV. De contractibus;
opusis; 3) mercem oportet esse determinatam, alias non est locatio, nisi sit merces legitima, e. g. quae solet, an locatio fuerit illa apud MATH. XX, 4. ite vos quaque in vineam meam, & quid agnum eris, dabo vobis; operariorum enim merces diuina legisbus jam definita esse solet in singulis civitatibus. Officia jam facile intelliguntur: 1) locator tenetur usum rei, vel operas praefare; 2) si impeditatur, tenetur ad id, quod interest; 3) si non plene præstari potest rei usus ob causum fortuitum, remissio mercedis jure petitur, datur enim pro rei usu; causa etiam non alius ferre potest, quam dominus, nisi conductor eum in le iusceperit; 4) non potest locator conductorem ante finitum tempus expellere, si expulerit, tenetur ad id, quod interest; 5) conductor tenetur ad mercedem solvendam, nec non 6) ad diligentiam omnem præstandam, quam ipse dominus in suo præfaret, nam usum tantum rei alieno habet, remque tenetur restituere non deteriorem; 7) non potest rem deferere ante tempus, nisi ob urgentem necessitatem, non enim vult ante tempus expelli, quod sibi fieri non vult, alieno faciat. An vero meliorem rem reddere potest conductor pro lubitu? Neg. jure naturæ, nisi dominus vel locator consentiat: aut enim non sufficit res ejus usibus, non debuit conducere; aut sufficit, non debuit sumtuose adjudicare. Non ergo probanda est consuetudo Frisorum, qui conductori prædicti iustici liberam faciunt

qui pretia rerum supponant, &c. 257
cunt edificandi facultatem, nec finito locationis tempore locatori prius restituitur prædium, quam satisfactum sit conductori de meliorationibus; ita sape contingit, ut locator excidat dominio, si tantum salvare non possit.

S. XI.

Mutuum est contractus, quo pecunia, & alia res fungibilis alteri datur, ut ejus fiat, & quandoque tantumdem in eodem genere restituatur. *Res fungibilis*; alias enim esset commodatum; ut ejus fiat; natura enim hujus contractus exigit, ut transferatur dominium. Negavit id SALMASIUS de usuris, præcipue ideo, quod pecunia credita vocetur ut alienum. Sed resp. vocatur ut alienum, non quatenus a debitore possidetur, sed quatenus restituenda, ob id enim non habetur pars patrimonii, nec hoc intelligitur, nisi detracto are alieno. Argumentamus contra SALMASIUM: penes quem omnes dominii sunt effectus, is est dominus; penes debitorem omnes dominii sunt effectus; ergo penes debitorem est dominium. Minorem inde probamus: 1) libere de pecunia disponit debitor, adeo ut & abjecte eam possit; 2) omnem inde utilitatem percipit; 3) periculum & causam fieri, si pecunia perit, perit debitori, & res tamen nemini perit, nisi suo domino; 4) vindicat extantes, ubicunque inventi. Officium ex hoc contractu resultans facile intelligitur: *solve quod debes*; est enim hic finis hujus contractus. Objici posset, ut quomodo meum est, quod reddi debet &

Resp.

Relp. 1) non reddo nummos eosdem in specie, sed in genere; 2) potest & dominus ad reddendum obstrictus esse, e. g. qui possidet cum pacto retrovenditionis; heres item fiduciarius; ita maritus est datus dominus, quanvis ad restituendam illam finito matrimonio obstrictus. Principia quæsilio est, an usuræ peti possunt? Negant id nonnulli, in primis Canonizitæ, qui excommunicatione dignos putant usurarios, 1) quia nummus sit res sterilis; resp. id negatur, quia contrarium mercatores quotidie ipso facto experientur; 2) quia commodatum est gratuitum, ergo & mutuum tale esse debere; resp. non valeat consequentiam, in commodato tantum usus rei transfertur, res non consumitur, sed in specie est reddenda, non ergo tantum est periculum; 3) quia passim in lege Mosaica prohibeantur usuræ, Exod. XXII, 25. Livit. XXV, 36. sed conf. Deuter. XXIII, 19. Non poterant quidem usuræ capere a contribubibus, poterant autem ab aliis, qui non essent confortes ejusdem religionis. Et quis ignorat, Judæos esse fœneratores omnium improbissimos? Argumentamur itaque: quidquid tantum ratione Judæorum, non omnium hominum prohibitum est, id non est juris naturæ: usuræ, &c. 4) quia magna detrimента inde capiat res publica; resp. ergo inde tantum sequitur, coercendam esse usurariam pravitatem, non autem usuræ in se esse illicitas; abusus non tollit usum. Immo LUDOVICUS SEPULCHER de ratione fœnus etc.

qui pretia rerum supponunt, &c. 259 eleganter demonstravit, utilius esse rei publicæ, ut usuræ permittantur, quam ut prohibeantur, quia aliquin nemo alteri pecuniam cum tanto periculo crediurus esset, si nulla spes lucri ex usurâ adsurgeret. Demonstratio optima est, usuræ esse licitas: quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris; non vis, ut alter cum tuo damno locupletetur; ergo nec tu debes locupletari cum alterius damno; locupletareris autem, si aliena pecunia lucrum faceres, nec partem lucri communicares; cum domino ergo communicare debes, adeoque usuræ solvere. Officium tamen juris naturæ est, 1) ut modicæ sint, nec mordaces; 2) ut solvantur vel ex promisso, vel propter moram, adeoque plane non debeantur, si nec promisso, nec debitor in mora sit; 3) ut non exigenda sint ab eo, qui ex pecunia nullum plane lucrum capere potuit, adeoque creditor jure scire debet, ad quid debitor usuræ sit pecunia.

S. XII.

Societas (die Masopeg, fraternitas) est contractus de re vel opere communicandis ob commune lucrum. Est vel universalis omnium bonorum, veluti multis in locis inter conjuges, vel particularis, si communicatum certum bonorum genus, e. g. adquæsus; vel singularis, si certa summa pecunia. Universalis omnium bonorum non requirit æqualitatem, neque in adquæsitu, nec operis, nec impensis. Particularis: itidem non requirit æqualitatem; sic adquæsus inter conjuges quibusdam locis divi-

366 Lib. I. Cap. XV. De contractibus;
dividitur aqua lance, quamvis nec opes sine
pare, & unus plus lucrent, quam alter.
In singulari societate singuli socii partici-
pant de lucro & damno pro rata, id quod
arithmetice per regulam societatis com-
putatur; 4) societas leonina plane prohibi-
ta; nota est fabula *Aesop* de leone fo-
ciatatem venatorum instituente. Societas
tam diu durat, quandiu volunt contra-
hentes jure Romano, quandiu volunt,
descendere enim possunt pro luctu socii.
Soluta societas res quoque communes pro
rata dividenda inter socios.

S. XIII.

Ad onerosos contractus auctor etiam re-
fert contractus alienam continentes, per quos
intelligimus tales contractus, ubi quis ne-
fecit, quid, quale, quantum, immo an ali-
quid accepturus sit; huc pertinent 1) spon-
siones, per quas intelligimus mutuam pro-
missionem in incertum eventum factam; ni-
hil hic injusti, possum donare pure, ergo
& in certum eventum, possum solus, ergo
multo magis poterunt plures reciproce do-
nare; 2) ludi omnes, ubi vel atri, vel for-
tuna, vel utraque dominatur; hic quoque
nil, quod in le injustum sit, ludus enim
etiam ei donatio reciproca sub ea condi-
tione facta, si quis ex legibus ludi alterum vi-
cerit. At injustissimi heri podunt ob tempo-
ris etiam avariciam, & cupiditatem, iras,
contentiones, fraudes, cedes, &c. 3) dolla
fortuna vel lotaria, quando pretio emunt
lotaria testifica, per quam fortius sit de lucris
admodum inaequalibus; hic quoque nihil
inju-

qui pretia rerum supponunt, &c. 267
injusti, modo omnis fraus absit, unde
plerisque locis institutum, ut nulli li-
ceat ullam fortunam habere, nisi antea a
magistrato fuerit probata, quotidieque ob-
signata. Utilissimus vero ejus generis est
4) assuratio, quando quis promittit, se
alterum indemnum praestitum, si forte
navis vel merces perierint, pro certo
præmio; 1) promittens vocatur *assura-
tor*; 2) is, cui indemnitas promittitur,
assuratus; 3) præmium; 4) contractus
scriptus *dis Polizza*. Præmium statim sol-
vitur, eoque facto hic contractus hunc
habet effectum: 1) si non solvit portu
navis, assuratus de præmio partem re-
cipit, quo vocatur *restorno*; 2) si felici-
ter in portu appellit, adsecutor præ-
mium lucratur; 3) si perire, assurator
indemnitatem prefare debet. In omnibus
his contractibus observanda officia: a) frau-
dem abesse debere; non prodest autem, si
quis de eventu jam certus est; b) neminem
in his contractibus de inaequalitate & le-
sione conqueri posse, quia quicunque debet
sibi imputare, quod alez tem commiserit.

S. XIV.

Sunt etiam quidam contractus onerosi ac-
cessorii, qui numquam per se subsistunt, sed
aliis contractibus accidunt: tales sunt *fide-
jusso*, & *pignus*. *Fidejusso* est contractus, quo
quis aliena obligationi in subsidium accedit;
dico in *subsidium*; nam vel alienam obliga-
tionem plane in se suscipit, uti *Apostolus*
Paulum fecisse novimus, vocatur *expro-
missio* seu *delegatio*: differentia est, quod
per

252 Lib. I. Cap. XV. De contractibus,
per fideiustitionem debitor principalis non lib-
eretur, per expressiōnēm liberatur; dic-
imus: *aliena obligatiōnē*; ergo talis intelli-
gitur, quia vicariam admittit præstationēm;
ergo sponsalia non admittunt fideiūstōrem,
multo minus in criminalibus causis, que
capitales sunt, vades dari possunt. Admit-
tebantur vero apud Gracos, ceu docent
exempla Damonis & Pythiz, sed absurdā
erat illa confusio, 1) quia nemo est do-
minus vita sua, ut se obligare possit pro
alio ad supplicium subeundum; 2) quia, si
id fieret, re vera illa non foret poena, quia
non adest malum actionis, ob quod aliquid
mali patiendum, dicimus denique fideiūstōrem
alienę obligatiōnē accedere. Jus Ro-
manum addit: per fibulationēm, ut discri-
natur fideiūstōs a constituta pecunia: sed iure
naturę nihil inter pacta & contractus inte-
rēsse, sēpē diximus. Jam ex his facile in-
telleguntur officia: 1) fideiūstōs teneret
in subsidiū; ergo quādiū solvendo est
debitor principalis, non est deveniēndum
ad fideiūstōrem; hinc ipse JUSTINIANUS
a quārum putavit introducere beneficium or-
dinis, cum ante principaliter tenerentur
fideiūstōres; 2) debitor principalis fidei-
jūstōrī teneret pro rata, nīsi exp̄r̄se se obli-
garint in solidū; 4) non teneret in ma-
jus, quamvis arctius teneri possint; que
omnia ex natura precarii satis luculentē
sunt.

S. XV.

Pignus est contractus accessoriū, quo
creditori jus in aliqua re constituitur ad
secu-

qui pretia rerum supponunt, &c. 253
securitatem crediti. Hac res si traditur;
pignoris nomen retinet; si non traditur, hy-
pothesa vocatur; sic aliquando sola res tra-
ditur, aliquando & fructus creditorī relin-
quuntur in vicem usurarum, & tunc est pi-
gnus cum pacto antichretico. Cum ergo
pignus detur in securitatem crediti: sequi-
tur, 1) ut non sit utendum, nisi pactum
antichreticum accesserit; 2) potius summa
fide & diligentia custodiendum; 3) si tamen
perit, non ideo extinguitur debitum, quia
res perit suo domino; 4) soluto debito
pignus est restituendum; 5) debitor non
debet vel rem alienam, vel alii potiore
jure obnoxiam pignoris dare; non enim po-
test jus ei in re dare, in quam jam alteri
jus est. Quæritur, an in pignore locus sit
pacto commissorio, id est, tali pacto, ut
pignus commissum sit, simulac julto tempo-
re non relevatur? Negatur; debitor enim ni-
hil debet, nisi tantudem in eodem generē
restituar, non autem restitueret tantudem,
sed plus, quam deberet, si pignus in com-
missum caderet, quippe quod plerumque
majoris pretii est, quam debitum; ergo pa-
ctum commissorium non habet locum.

S. XVI.

Cum ipse auctor, quod ad officia contra-
hentium attinet, se ad superiora referat, nos
vero officia ad singulos contractus adcura-
tissime expoſuferimus: actum agere, ea-
que hic omnia repetere nolumus, sed potius
ad caput sequens progredimur.

CAPUT XVI.

Quibus modis solvantur obligationes, que ex
palvis oriuntur.

S. I.

Cum adhuc de contractibus, natusque
inde obligationibus, actum sit: me-
rito jam porro disquiritur, quomodo obli-
gationes dissolvantur; modi autem sunt tot,
quot sunt paragaphi, ut nulla opus sit hu-
jus capituli partitione.

Primus modus est *explosio contrallus seu
solutio*, per quam intelligimus præstationem
eius, quod est in obligatione, e. g. si redi-
ditur creditum, si pretium ab emitore sol-
vitur, &c. Solvi tunc obligationem, inde
probatur: finis est primum in intentione,
at ultimum in executione; in contractibus
explosio seu solutio est primum in intentione,
& ultimum in executione, con-
tractus ergo, solutione præstita, finitus
est. Inde patet, 1) non interesse, quis
solvat promissum vel præstet, nisi promis-
sum ita comparatum sit, ut non admittat
vicariam præstationem; hinc si Titius sol-
vit centum, quos Mævius debet, mihi pe-
rinde satis factum est, ac si Mævius solvi-
set. At si Titius ducere velit Cajam, cui Mæ-
vius promisit matrimonium, non perinde
est, quia personæ qualitas electa; 2) sol-
vendum est, quod in obligatione est; ex-
ego non aliud pro alio, nec particularis
solutio ulli obrudi potest, si summa
inte-

solvantur obligationes, que &c. 265
integra promissa; solvenda etiam cadent
moneta, de qua convenit, aut tantum
dem addendum, quanto monera est dete-
rior, id quod vocant *agios*; 3) solvendum
justo tempore, alioquin minus solvitur;
hinc non injustum est interesse mora; vi-
demus ergo, cur veteres usi sint termino
metaphorico *solvere*, quemadmodum
& obligare est *metaphoricum*. Sicusi con-
trahendo aliquis veluti obstringitur &
ligatur: ita præstanto, quod debet, solvi-
tur & liberatur.

S. II.

Alter modus est *compensatio*, quod vo-
cabulum est statimicum, usurpatumque
quoties duo pondera sunt in æquilibrio;
quemadmodum ergo tunc neutrum præ-
ponderat, ita & neuter melioris vel dete-
rioris conditionis esse dicitur, ubi sit com-
penatio. Definimus itaque *compensatio-*
nem, quod sit mutui debiti & crediti con-
tributio. Toli ea obligationem inde est,
quod quæ per pauca fieri possunt, per plu-
ra fieri non debeant: si enim ordine esset
procedendum, primo debitor meus solve-
re mihi deberet centum, quos ego debeo,
brevis id fieri potest, si uterque suos cen-
tum retinet. Jam facile patet, 1) compen-
sationi tantum locum esse, ubi utrimque est
debitum certa affirmatio; hinc ultra
compensarentur res & facta, nisi hæc jam
affirmata sint, e. g. Titius Cajus debet cen-
tum, hæc Titio promisit matrimonium,
compensationi non est locus, nisi forte a
constistorio pronuntiatum sit, Titium Cajus

Hein. de Off. Hm. & Civis. M. cen-

266 Lib. I. Cap. XVI. Quibus modis
centum solvere teneri; 2) compensari non
posse, nisi quod utrumque liquidum est; li-
quidum enim statim debetur, illiquidum
tum demum, quando causa cognitio finita;
at injuria fieret creditor, cui statim
solvendum, si jubetur tandem exspectare,
donec alter altercari desirerit; 3) com-
pensatio sit ad summam concurrentem, id
est, si Titius mihi debet centum, ego vi-
ginti, solvere mihi tenetur octoginta; 4)
ab eo momento, quo mutuum esse coepit
debitum & creditum, uterque debere sta-
tim desit, ergo cessant iurata, pignora,
obligationes fideiſuſlorum.

S. III.

Tertius modus est remissio seu condon-
sio, quaꝝ est pactum, quo obligatio unius
alterius liberalitate tollitur. Est vel expressa,
quaꝝ fit verbis, vel tacita, quaꝝ ex facto
colligitur, e. g. ex redditione vel lacer-
atione chirographi; ad expressam Romani
requirebant verba follemmia: *iunx quod si-
bi debeo, acceptum habeo; acceptum habeo;*
id quod vocabant acceptilationem. Necel-
larium id videbatur, 1) qui pactum nu-
dum non obligabat civiliter; 2) qui nihil
tam naturale videbatur, quam eodem mo-
do quidque dissolvi, quo colligatum est:
sed cum haꝝ rationes jure nature cesserent,
perinde quoque est, sive condonatio per
pactum facta, sive per verba follemmia.
Officia sunt: 1) qui condonat, debet li-
berare de rebus suis dispositionem habere;
secelera ergo erat remissio istius nequam
apud Luc. XVI, 6. accepi tuum scriptum,

& se-

solvantur obligationes, quaꝝ &c. 267
fede continuo, & scribe quinquaginta;
sic de alieno ludebat corio; debitor debet
hanc remissionem acceptare; sunt, qui eam
acceptationem praſumunt, sed ego id
negaverim; distinguendꝫ personæ, si per-
sona sit egena, & que honeste id bene-
ſicium acceptare posſit, praſumitur acce-
ptasse, e. g. si quis pauperi condonet; at
si judex debeat litigatori centum, & hic
ad corrumpendam judicem ei debitum re-
mitat, acceptasse hoc judex non praſumit,
nisi consensus expreſſe declararit.

S. IV.

Quartus modus est mutua dissensio:
quemadmodum enim contractus & con-
ventiones mutuo consentu inveniuntur: ita
iidem mutuo dissensio procul dubio dissol-
vuntur; est enim mutua remissio juris ex
contractu quæſiti. Sed addit auctor limita-
tiones duas: 1) si res sit integra, id
est, si contractus non sic adimpletus, non
quod postea recedere a contractu non li-
cit, sed quod, si recedatur, non tam
dissolutio contractus adit, quam novus
contractus, e. g. si quis vendidit equum,
& tradidit, egoque solvi pretium, & po-
tissimum utrique nostrum placeat, ut venditor
equum, ego pecuniam recipiam, re vera
haꝝ nova entio venditio est; 2) si lex
positiva non obſtet, haꝝ enim procul du-
bio prohibere potest, quo minus contra-
hentes mutuo dissensio a contractu reflant,
quia hoc non est juris naturalis præcepti-
vi, sed permittiſi. Exemplum habemus in
ſponsalibus & nupiis, quæquidem motu

M 2 con-

168 Lib. I. Cap. XVI. Quibus modis
consensu ineuntur, at mutuo dissensu tam
simpliciter disolfi non possunt, quamvis
hoc juri naturæ in se non repugnet.

S. V.

Quintus modus est *alterius perfida*,
qui modus porosissimum in contractibus bi-
lateralibus locum habet: in his est mutua
obligatio, adeoque unus alteri promittit
sub conditione tacita: præstabo, si tu ex
tua parte præstiteris, ergo uno non pre-
stante alterius obligatio procul dubio ce-
sat. PHILOSTRATUS laudat regem, qui sa-
cudis cum vicino percussum sancte se cu-
stoditum professus est, quamvis vicinus
contra leges foederis arma moveret; ab-
surdæ laus, cum magis simplicitatem suam
prodiderit bonus ille rex, quam insignem
fidem. Hoc ergo cum grano fali intelligi-
endum; perfidia neminem potest obliga-
tione solvere, quia est factum illicitum;
ergo contractus quidem solvitur ex parte
eius, qui bona fide illum servare conser-
verat, non ex parte perfidi. Reddi hinc
potest ratio, cur confistoria divortio de-
creto parti innocentì soleant indulgere no-
vas nuptias, non autem nocent.

S. VI.

Sextus modus est *status*; sed hic mo-
dus non est generalis, immo mutatio sta-
tus iure naturæ neminem obligatione sol-
vit: ad subtilitates juris civilis hoc per-
petrat, quod capitulì diminutum minimam obli-
gationem perimebat, cœu ex rit. D. de ca-
pit. minus. novimus. Subest fictio, eum in
imaginariam servitutem esse deductum,

eman-

solvantur obligationes, qua Et. 269
entancipatus fuerit; at fictiones ejusmodi
jus naturæ plane ignorat, itaque hoc re-
stringendum ad obligationes, quæ intuitu
aliius status inducuntur, haec demum mu-
tato statu cessant, quia cessante causa el-
fectus cessat: e. g. obligavit se quis tam-
quam miles ad leges militares, cessat ejus
obligatio, si miles esse justo modo defit,
sed non ideo cessat obligatio militis debili-
toris, si miles esse defit. Hoc ergo intel-
ligendum de mutatione status prominen-
tis, non alterius, nisi incapax factus sit
rem adquirendi; hinc queritur, an Lau-
ni recte se liberatos putarent obligatione
foederis cum Romanis init, cum adhuc
essent sub Tarquinio, quia status Romanæ
rei publicæ mutatus? Negatur, quia ideo
non incapax facta foederatum habendi.

S. VII.

Septimus modus est *tempus*; sed nec
hic modus est generalis, pertinet enim
ad illas tantum obligationes, quæ ad cer-
tum tempus initæ, e. g. solvam tibi quo-
tannis 100. per 10. annos; exacto decen-
nio cessat obligatio. Alterius ius Romani-
num, §. 3. *Infr. de verb. obig.* ad tempus
non posse deberi, itaque promissionem in
certum tempus conceptam perpetuari, at
stipulatorum, si post decennium petere ve-
lit, exceptione pacti vel doli mali submo-
veri. Sed haec utrius juri naturæ incogiti-
te; tempus Romani considerabat tam-
quam pactum contractui stricti juris adje-
ctum, pacta adiecta contractui stricti ju-
ris non valebant, nisi per modum exce-

M 3 ptio:

270 Lib. I. Cap. XVI. Quibus modis
ptionis, ergo producebat tantum exce-
ptionem.

§. VIII.

Octavus modus est *mors*, quæ omnia
solvit, adeoque & obligationem: at id ge-
neraliter non est verum; nam e. g. obli-
gatio debitoris ad solvendum debitum sec
debitore nec creditore mortuo solvitur.
Diffingue ergo, aut obligatio est solius per-
sonæ intuitu inita, aut respectu rei pre-
stans: priore casu cessat morte obligatio,
e. g. promissio matrimonii, obligatio offi-
cialis, ministri magistratus; posteriori casu
non cessat semper, sed tunc denuo dispi-
ciendum, an quis teneatur ad rem, an ad
poenam praestandum, prior enim obliga-
tio ad heredes transit, posterior morte de-
bitoris expirat.

§. IX.

Ultimus modus est *delegatio*; sed auctor
hanc confudit cum *cessione*, nam ait: de-
legari alicui debitorem, cum & non de-
bitor delegari possit, at cesso requirit de-
bitorem. Tu ita dixeris: *delegatio* est actus,
quo debitor contentiente creditore aliud
pro se solutorum substituit; hic tunc vo-
catur *expressor*, e. g. Paulus. *Cessa* est
actus, quo, quod quis mihi deber, in al-
terum transfero; ergo 1) in delegatione
mutatur persona debitoris, in cessione per-
sona creditoris; 2) delegatio requirit con-
fessum & creditoris & novi debitoris,
cessio tantum creditoris; 3) delegatio prioris
debitoris obligationem tollit, cesso non
tolitur. Solvitur ergo delegatione non inuti-

solvantur obligationes, qua &c. 271
verum obligatio, sed tantum obligatio
prioris debitoris. Paucis: obligatio de-
legatione non finitur, nec solvitur, sed
transfertur tantum.

C A P U T X V I I .

De Interpretatione.

§. I.

Sequitur exemplum GROTIUS auctor in
Jure nat. & gent. egit de interpretatio-
ne, eamque doctrinam & in hoc compen-
dio repetit; imitatus postea Pufendorfum
THOMASII in *Jur. prud. divin.* at is pri-
mus animadverit, nihil huic doctrinæ
cum iure naturæ commercii esse; alii qui-
dem interpretandi artem referunt ad criti-
cam, veluti JO. CLERICUS in *Arte critica*,
sed critica magis in emendando & illu-
strando, quam in interpretando versatur,
& si interpretatur, querit tantum sensum
grammaticum; alii eam artem vindicant
theologis, alii juris prudentiæ, quia eam
his disciplinis permultum utilitatis praesta-
re animadverberant, sed eodem iure etiam
ad omnes alias disciplinas referri posset.
GROTIUS primus retulit ad ius naturæ, quia
ejus regulæ & que ex recta ratione fluunt,
ac ipsum ius naturæ; sed ita & tota phi-
losophia tractanda esset in iure naturæ.
Ut paucis dicamus: interpretatio non per-
tinet ad ius naturæ, sed ad logicam; hæc
autem intellectum preparat ad cognitio-

M 4 nem

nem veri; verum autem vel meditando reperire volumus, vel ex aliis scriptis eruere; utrumque docere debet senior logica: unde & THOMASUS, aliquae adcuratores hanc doctrinam in logicis tradidissent. Ut ut sit, tam utilis est hac doctrina, ut numquam satis inculcari possit: opere pretium ergo fuerit, hoc caput evolvere paullo adcuratius; agit in eo auctor 1) de utilitate regularum interpretationi, §. 1. 2) de interpretatione verborum, §. 2. 4. 3) de interpretatione ipsius sensus & voluntatis, §. 5. ad fin.

Quæritur, quam utilitatem interpretationi habeat in jure naturæ? Ut adcurate responderemus, distinguendum inter jus naturæ ipsum, & ejusdem applicationem; illud est theoria, hac praxis. Quod ad jus naturæ ipsum attinet, regularum interpretandi nulla est utilitas, quod ita probamus: regulis interpretandi opus est, quoties adiunt signa, quibus quis sensa animi paullo obscurius expressit, id est, quoties adiunt verba & locutiones paullo obscuriores; atqui in jure naturæ non adiunt signa vel verba obscuriora; ergo in jure naturæ non opus est interpretatione. Minorem inde probbo: jus naturæ nobis non verbis revealatum est, sed inscriptum in cordibus, non verbis, sed ipso sensu, e. g. sic scio, neminem occidendum, quamvis ipsa verba in corde meo non reperiuntur, ipsam rem enim scio, cogitationes vero mætæ nulla indigent interpretatione. Aliud, si de applicatione loquamur, jus naturæ & gentium

qua-

quaerit, quid juris sit circa leges, pacta, contractus, foedera, tractatus pacis; hac omnia verbis exprimi, & litteris consignari solent, ergo indigent interpretatione, nec prius de jure respondere possum, quam intelligam sensum loquentium, e. g. foedera esse servanda probe scio, etiam sine verborum interpretatione. Occurrat casus, Romani & Carthaginenses finito bello Punico I. paci erant, neutræ genti alterius focios lacerare debere, paullo post ad Romanorum societatem accesserat Saguntus, Hannibal Carthaginensis cum obsidebat, quærebatur, an hoc contra foedus sit? Romani affirmabant, quia Saguntus fit fœcia civitas; negabant Carthaginenses, quia Saguntus locia civitas non fuerit eo tempore, quo foedus factum; interpretatione ergo hujus foederis opus erit, prius quam, quid circa illud iustum sit, pronunciare ex jure naturæ & gentium possit. Ita & Latini populi foedus fecerant cum Romanis, coramque rege Tarquinio Superbo. Tarquinium Romani urbe expulerant, liberamque constituebant rem publicam. Latini deficabant a Romanis, castrati, se hoc foedus cum regno Romano fecisse, jam vero tale nullum superesse. Prius quam ex jure naturæ & gentium ostendi possit, recte, an male & injuste egerint Latini, foedus illud recte erit interpretandum: ergo ipsum quidem jus naturæ non indiget interpretatione, at in applicatione ejusdem ad pacta, foedera, &c. usus eius est incredibilis.

M 5 S. II.

§. II.

Interpretatio est actus intellectus, quo verum loquentium auct. scribentium sensum ex certis signis, nempe verbis & litteris, eruo; ergo distincte hic consideranda verba & sensus loquentis vel scribentis. Quod ad verba, ea vel sunt *popularia*, quibus quisque etiam ex populo utitur, de quibus §. 1. vel *technica*, seu verba artis, §. 3. De *populariis* auctor commendat regulam hermeneuticam L.

Verba rāndia accipienda sunt in significatu famoso, donec necessitas nos ab eo divellat.

Ratio hujus regulæ est, qui loquitur, vult intelligi, ergo debet uti signis ad indicanda animi sensa semel receptis; non autem uteretur signis semel receptis, si significacionem verbis plane aliarn subjiceret, ergo presumuntur merito, cum verbis in sensu nativo & recepto receperis, illisque proinde merito inhærendum, quod licet, e. g. promiserant *Turci*, milibus praesidiariis capita salva fote, & putabant deinde, satisfactum esse promissio, si eos pedibus manibusque truncarent, absurdes; hic enim verba in sensu vulgari recipienda, vulgus vero intelligit per hac verba, vitam retinere. Addimus vero, *donec nos necessitas inde depellas, id est, quamdiu nihil absurdi inde sequitur; absurdi autem quid sequitur, quoties vel contradictorium quid, vel fini loquuntur contrarium inde fluat; hinc ad litteram non poterat intelligi responsum oraculi Del-*

Delphici Atheniensibus datum, ut mēnibus lignis se munirent. Sed queritur, quoniam si significatio nativa ac recepta vocum? Recte respondet auctor, non esse hic respicendum 1) ad etymologiam, ea enim 2) sape a significacione maxime discrepat, e. g. *schola* ab *orio* dicitur; montem a monendo dictum volunt; 3) maxime sape incerta, & plerunque ignota, e. g. *adiles curules* aliqui dictos putant a curru, alii a cura, alii a sella curulis; 4) aliquando nugas agunt viri docti in studio etymologico; *MENAGIUS* deducit vocabulum *Laquai* a *Verna*; *marum* *JUSTINIANUS* a *meum* & *rum*; *ejusmentum* a *testatione mentis*; *lecuſam* *scholastici* dictam putabant ab *haita* & *longus*; 5) nec ad proprietatem, id est, primaviam significacionem; nam ea saepius degenerat cum tempore, e. g. *tyrannus* olim rex; *iophista* olim lapiens; *fut* olim servus; idemque *Germanicum Schall*, olim *Knecht*; *Mazā* olim virgo; 3) nec ad analogiam seu similitudinem formationis, nam & hac sape fallit, e. g. *convicium*, ubi plures simul clamat, quasi convocium est, ergo convivium *xat aiaozia* erit, ubi homines plures simul vivunt; comitium, ubi plures simul cuat, & tamen convivium significat epulum, comitium locum in foro; 4) nec ad similitudinem linguarum vicinarum, e. g. *Seyneur* manifesto est a senior, uti *Italicum Signore*, & tamen nihil minus, quam seniorem significat. Ergo ad folium usum

M 6 est

est respiciendum; verba valent sicut numeri; ad usum, inquam, quem penes arbitrium, & vis, & norma loquendi, ut ait HORATIUS, ergo caput servare significat vitam retinere ob usum, fuit significata *enon Diob ex usu*; ita & tyrannus, gymnasium, &c. significaciones habent ex usu, cum quoad originem plane aliud quid significant.

S. III.

Jam ad terminos vel vocabula technica: singuli artifices habent sua vocabula propria, vel faltem suas significations proprias. ICti e. g. plane alia significatio utuntur in verbis innumeris, e. g. flumen, tignum, telum, pauperies, noxa, pecus, quadrupes; mathematicis plane aliud est corpus, quam physicis, quin & venatores, pictores, &c. ejusmodi vocabula habent: hinc regula II.

Verba artium ex artificiis sensu interpretandas.

Hinc vocabula gemmarum a mercatoris gemmarum discenda. Usum insignem habet haec regula in interpretandis feederibus, legibus, &c. e. g. Alsatia, quæ sit, descendunt erit a geographis, cum Galli cum Germanis post pacem Westphalicam contenderent de provincie illius regionibus; quid sit die Land-Voigtey? ex jure publico; feudum masculinum, feudum ligium foldata, camara &c. ex jure feudalii descendunt; quid classis sit? descendunt a collegiis nauticis, quæ vocant *Admiralitatis-Collegia*. Patitur tamen regula

De interpretatione.

277

gula exceptionem, si presumptio sit, loquentem tales terminos technicos non posuisse intelligere; sic futor filio prælegaverat quatuor elementa; hic frustra quæsiviles a physico, quid legatum hoc contineat; intelligebat enim futor libellum scholasticum.

S. IV.

Aliquando verba sive simplicia, sive complexa tam obscura sunt, ut conjecturis sit opus, de quibus regula III.

Conjectura debet esse consensu circumstantiis orationis.

Tales circumstantiae potissimum sunt 1) persona scribens vel loquens, e. g. in L. 1. §. 3. D. da exhort. cogit. agit. de medicis, negaturque eos esse medicos, qui intantaverint, vel imprecati sint, vel qui vulgari impostorum verbo exorcisaverint, non esse hac medicina genera, tametsi sint, qui has sibi profuisse cum prædicatione admittunt. Verba hac sunt obscuræ, nec expressit ULPIANUS, quos ita perfringat; sed nonnulla probabilior est conjectura, quam notari hac lege Christianos, qui tunc temporis adhuc miraculose curabant homines, uti testatur scriptor eorumdem temporum TERTULEANUS. Convenit sane haec conjectura personæ scribenti, Ulpiano, hosti Christianorum acerrimo, uti testatur LACTANTIUS, *Instit. divin.* V. 15. 2) verba ipsa, nam & ita conjectura non repugnare debent; in superiori exemplo vocabula impostorum occurunt; eo vero nomine vel præcipue notabant Christianos

page

pagani, cui id demonstravit KORTHOLTUS,
in Pagano chrelatior; exorcitare, co quoque vocabulo tun vel maxime ac pene soli utebantur Christiani, ut GUIL. CAVE in Christianismo primitivo docuit, convenit ergo & his verbis conjectura nostra;
3) *tempus*; vixit ULPIANUS seculo tertio, quo ferrebat odium adversus Christianos, quo hi miraculose curabant, adeo ut in ipso Severi Imperatoris palatio Christianus Endii procuratorem curaret, TERTULL. *Apologes*. cap. 4. eo procul dubio pertinente verba ultima hujus L. i. tamquam sive, qui *habet sibi profuisse cum predicatione adfirmatur;*
4) *locus*; ULPIANUS scriptor Romæ, ubi magna Christianorum multitudo, eaque exoia, adeo ut Severus Christianos fieri vetaret, SPARTIAN. in *Sever.* cap. 17. 5) *expissa*; scripti hæc ULPIANUS in libro de omnibus tribunalibus, ut legis inscriptio indicat, omnia vero tribunalia cum postillum Christianorum causis occupabantur;
6) *modus*; filius est magis Iatricus, quam alias solet. Ita omnes circumstantie nostra, nec ideo dubitare possumus, quod illa solida sit.

S. V.

Hæc tenus de verbis: jam de sensu totius orationis erundo. Hic quoque conjecturus nonnunquam est opus, maxime vero 1) in enigmatis, parabolis, hieroglyphicis, similibusque orationibus, e. g. exstat vetus epitaphium Bononiae:

AM.

AM. PP. D.

AELIA. LAELIA. CRISPIS. NEC. VIR. NEC. MULIER.
NEC. ANDROGYNA. NEC. PUILLA. NEC. JUVENIS.
NEC. ANUS. NEC. MERETRIX. NEC. BUDICA
SED. OMNIA.
SCBLATA. NEQUE. FAME. NEC. FERRO. NEQUE. VENENO
SED. OMNIBUS.
NEC. COELO. NEC. AQUIS. NEC. TERRIS
SED. UBIQUE. JACET.
LUCIUS. AGATO. PRISCUS. NEC. MARITUS. NEC. AMATOR.
NEC. NECESSARIUS. NEQUE. MOERENS. NEQUE. GAUDENS.
NEQUE. FIENS. HANC. NEC. MOLAM. NEC.
PYRAMIDEM. NEC. SEPULCHRUM.
SED. OMNIA.
SCIT. NESCIT. QUID. POSUERIT
HOC. EST. SEPULCHRUM. INTUS. CADAVER. NON. HABENS.
HOC. EST. CADAVER. SEPULCHRUM. ESTRA. NON. HABENS.
SED. CADAVER. IDEM. EST. ET. SEPULCHRUM. SIBI

Hoc tam enigmaticum est, ut erui non possit sensus, nisi per conjecturas: 1) obscuris propter abbreviaturas, verba antiqua, nova, peregrina, inusitata, non plene scripta vel truncata, e. g. FRIDERICUS III. Imp. symbolo gaudebat: A. E. I. O. V. legare syntheis, L. 38. §. 1. De am. argent. mundi. leg. 3) antiquis; morari inter homines desis; omnibus his similibusque causis conjecturarum tres fontes ostendit auctor: 1) substratum materialm, id est, objectum, de quo auctor loquitur; 2) effectus; 3) conjunctio de singulis seorsim. De materia commendat regularum IV.

Verba

Verba regulariter sunt accienda secundum substratum materialium.

Talia enim sunt subjecta, qualia permittuntur esse a suis predicatis, & vice versa; hinc e. g. epitaphium **Ælia Lælia Crispidis** necessaria explicandum videtur de abortu, si ultima quadrent, est enim epitaphium alicujus, quo nec vir, nec mulier, nec anæcyna, nondum enim ille perfectus fuit homo; sed omnia; fieri enim haec omnia, hinc nec casta, nec pudica, &c. sed omnia, scilicet potentia; sublata nego fame, &c. perit enim nullohorum, & tamen incertum, an non mater aliquid venenati adsumferit, an nutrimentum sufficerit, adeoque an non fame perierit, an non vis adhibita; nec ex eo, nec aquis, nec terra, sed ubique iaceat; videtur utrum inditus cinis, qui sic nec ex eo, nec terra, nec aquis, sed in aere, qui ubique est, tenebatur. **Agnotio** ille omnino nec maritus, nec amator, nec necessarius erat, sed omnia esse potuisse, &c. Legare syneches significat alicui vestes, quo necessario conjugata sunt, legare; addo ego vero regulam v.

Conjectura manet incerta, nisi accedas probatio, quo eam reddas; probabilem, e. g. in epitaphio **Ælia Lælia Crispidis** nihil probavi, ergo conjectura incerta. Contra symbolum istud Friderici III. Imperi probabiliter interpretantur:

Austria est imperare orbis universo. probari enim potest, imperatorem illum sine prophetia aliqua, sibi somnio monitum

tum certo sibi persuasissime, Austriam universo orbi imperaturam, hinc in sigillo majori expressi versiculos;

Aquila Exechielis

Sponsa missa est de calis

Volat ipsa sine mesa

Quo nec ales nec prophetæ

Evolavit altius.

S. VI.

De effiliu notanda regula VI.

Verba sunt interpretanda, ut effectum habeant; nemo enim ideo loquitur, ut nihil significet, vel verbis suis nihil evinciat, si sanus est; hinc 1) omnia pœna ita interpretanda, ut effectum habeant; hinc cavillator fuit Brasidas, qui magna accepta pecunia summa Thebanis oblessis promisit, se eorum terra excelsiorum, ac deinde castratus est, suam esse terram, quam exercitu suo infederit; 2) omnia testamenta; Titius & Sempronius heres sunt, quod Titius habebit, Sempronius accipito; hic nullum effectum haberet heredis institutio, si quæ non accipias pro quantum; 3) foedera; hinc absurdum erat interpretatio Romanorum, qui stipulati ab Antiochœ Syria rege dimidiā cladem, naves singulas fecabant; sic enim nullum effectum habebat stipulatio Antiochi, qui pro defensione regni alteram dimidiā sibi reservarunt.

S. VII.

Conjectura etiam desumuntur ex coniunctis. Coniuncta sunt vel loco, illa voluntur loca parallela; vel tantum origine, & vo-

& vocantur antecedentia & consequentia.
De conjunctis loco observanda regula VII.

Lucus obscurior explicandus ex loco clariore.
Sic sepe scriptura explicanda ex scriptura;
sic sepe testamentum ex codicillo;
phrasis apud MATTH. III, 11, igne baptizari,
alibi effertur, sacro baptizari spiritu.
De conjunctis origine regula VIII.

Attendendum est ad antecedentia & con-
sequencia.

Extra contextum enim sepe nullum ido-
neum sensum fundit oratio, e. g. sic te
diva potens cypri, nullum sensum fundit;
junge sequentia, & statim de sensu pate-
bit. Sic in §. 2. *Inst. de alt. causis memo-
ratur*, quo possessor in rem agat: dispu-
taat, quis ille sit; sed antecedentia id plau-
num faciunt, si quis nempe intendat jus
non esse adversario utendi, fruendi, cun-
di, agendi, aquam ducenti; est ergo actio
negatoria, non interdictum, uti possidetis,
ob L. 3. §. 3. *D. de interdictis*. In L. 5. §. 2.
*D. qui & a quib. manumiss. libertas in frau-
dem creditorum data dicitur rescdi;* in
L. 45. §. 3. *D. de jur. fisc.* dicitur retrahit; in
L. 1. C. qui manumis. non posse dicitur
reversari; sed confer locum parallelum pr.
Inst. qui & ex quib. causs. manumiss. ibi
manumisso talis nulla esse dicitur. Ita
L. 10. *D. de inst. alt.* ita se habet: este-
nunt ramer debetur in eum alio, quatenus
ex ea re locupletior est; hic non exprimitur
persona rei, nec qualis sit actio, quisque
causus sit, de quo agatur. Sed antecedentia
haec omnia illustrant: agitur de pupil-
lo.

lo, qui tabernaculo preposuit insitorem; agi-
tur de actione insitoria, & queritur, an
illa aduersus pupillum locum habeat id
que affirmatur etenim, quatenus factus sit
locupletior. In U. 12. §. 42. *D. insitrum. &*
instrum. legar. mentio fit ostiariorum, to-
piariorum, dictariorum, aquariorum, &
dicitur, eos omnes ad legatum fundi in-
structi pertinere: hic antecedentia statim
docent, eos esse servos, & ostiarios qui-
dem janiores, qui in catenis ad fores ex-
cubabant in cellula; topiarios hortulanos;
dictarios, qui dixit seu cubiculis praec-
rant; aquarios, qui aquam portabant.

§. VIII.

Ad interpretationem legum praeipue mul-
tum facit ratio legis, quæ ejusdem voluntati ani-
ma est. Evidem PAGANINUS GAUDENTIUS.
Exposit. iurid. libr. I. cap. 3. negat, hanc regu-
lam veram esse, quin ne posse quidem
omnium, quæ a majoribus constituta sunt,
rationem reddi, L. 20. *D. de legib.* Sed fa-
tis haec argumenta refutavimus in prefatione
nostra *ELEM. JUR. CIVIL. secund. ordin. Digestor.*
adornat. præfixa. Id quidem verum est, si
de obligatione legis queratur, nihil ad rem
facere rationem legis; at in interpretatione
legis ea est quam maxime necessaria; hinc
auctor ponit regulam IX.

*illa interpretatio est sequenda, qua ratione con-
gruit illa rei scienda, qua ei responget.*

Ratio in promptu est: legislatori cuivis cer-
tus finis ob oculos veratur, ei fini accom-
modat media, id est, leges suas. Ergo le-
gem non intelligo, nisi intelligam finem,

e. g.

e. g. de domo sua nemo in jus vocandus, L. 18. D. de in jus vocas. sed et viaea, balneo, theatro in jus vocari potest, L. 20. D. sed. Rationem reddere nemo poterit, nisi rationem legis sciat, que est religio deorum Penatium. In L. 15. S. 27. D. de iurejur. pro injuria habetur, ad alterius invidiam vestre lugubri uti, barbam demittere, capillum submittere; lex haec clara, si scio rationem, puta, quia cognati talem habitum sumebant, si cognatorum aliquis capititis dannaretur, vel de capite periclitaretur. L. 20. C. de pan. si imperator supplicium gravius, quam alias toleret, decreverit, executionem 30. dies differendam jubet, quam non intelligimus, nisi rationem ex historia Theodosii sciamus. Vid. JAC. GOTHFRED. ad Cod. Theod. tom. III. tit. de pan. p. 305.

S. IX.

Sequens regula X. notissima quidem, & vetus admundum est, sed parum adecurata:

Favoribilia late, odioſa ſtricte interpreſanda ſunt.

Orta super ea controversia inter THOMASUM & PLACCUM; ille hanc regulam rejecit, hic defendere voluit: scripta inferata THOMASI Juris prudentia divina. Postulavit THOMASUS suo jure, ut PLACCUS favoribilia & odioſa definiret; sed hic hafſit aqua. Suppleret hunc defectum voluit PUFENDORFII, sed 1) res ipsa docet, cum non definitiones dedisse, sed exempla; 2) ne exempla quidem omnia adduxisse, quia ſubjectit, &c. 3) experiu- quis

quis dicet, impossibile esse genuinas definitiones favoribilium & odioſorum reperiſse; nimur intellectu quidem & abſtrahendo poſsum diſtinguere favoribilia & odioſa, ſed re ipſa eadem res diverſo reſpectu ſignū odioſa & favoribiles ſunt; quod enim uni accedit, alteri decedit, quod uni prodeſt, alteri incommodum eſt. Hinc auctor addidit res mixtas, ſed re vera omnes mixtas ſunt. e. g. dos eſt favoribilia genero, odioſa ratione fecoriſ privilegium, beneficium favorabile eſt pri-ilegiato, odioſum ratione concivium; legatum, fideicommissum, donatio, favoribilia ratione legatarii, ſed odioſa reſpectu herediſ; tributa ſunt favoribilia ratione ſici & rei publici, odioſa ratione ſubditorum. Jam facile patet falſitas regule, argumentamur enim: si favoribilia late, odioſa ſtricte interpretanda ſunt, fequitur, ut eadem res & late, & ſtricte interpretanda ſit; atqui posterius eſt absurdum; ergo & prius. Conſequentia vera eſt, quia eadem res & odioſas, & favoribiles eſſe demonſtravimus. Posterius absurdum eſt inde probamus, quia ne exitum quidem reperiſſe potest eius modi interpretatio, e. g. ſi litigarent de dote gener & fecer, ille uſuras perceret, hic negaret, ſe uſuras debere, absurdissime iudex pronuntiaret, reum & dotem, & uſuras debere, actori vero uſuras accipere jus non eſt, & tamen ita pronuntiandum eſſet, ſi vera eſſet regula, favoribilia late, odioſa ſtricte eſſe

esse interpretanda. Potius ergo dicimus, humanitatem & misericordiam potius in omni interpretatione merito prevalere debere, quam rigorem & jus strictum: item maiorem semper rationem habendam ejus, qui de damno certat, quam ejus, qui lucrum captat.

§. X.

Prograditur auctor ad species interpretationis, quæ in legibus potissimum & in partitis locum habent. Alia est *extensiva*, ubi ratio legis vel picti latius patet quam verba; alia *restrictiva*, ubi verba latius patent, quam ratio; alia *declarativa*, ubi verba & ratio pari passu ambulant, adeoque illa tantum consideranda sunt, hæc postrema non requirit singulares regulas. De extensiva vero tonenda regula XI.

Quories ratio legis latius patet, quam verba, roties opus est interpretatione extensiva.

Ita quamvis XII. tabula tantum agnatis & gentilibus injunxit: tutam legitimam: tamen JCTi & patronos esse voluerunt tutores legitimos libertorum, liberorumque ab iis relictorum, non quod nominatum in lege de hac tutela caveatur, sed quia perinde accepta est per interpretationem, ac si verbis legis introducta esset, §. nn. *Institutiones de legi, patron, eiusdem*. ratio enim legis erat, ubi successio enolumentum est, ibi & unus utelus esse debet.

Regula XII. *Quories aliquid sit in fraudem legi, roties extensiva interpretatione opus est.*

Quid

Quid sit in fraudem legis & adversus legem agere, docet L. 29. D. de legib. Ratio hujus regulæ manifesta est: legislator vult leges suas valere, ergo vult etiam, ut omnia prohibita sint, quæ impediunt, quo minus res valere possint; at impediunt valorem legum, quæ sunt in fraudem eorum; ergo ea omnia simul prohibiti volunt. Exemplum elegans est in §. nn. *Institutiones de legi, Fuis, Canin, sella*, itemque in L. 1. pr. L. 13. §. 1. L. 40. D. de jur. fisc. ubi quod per tacitum fideicommissum relatum est, omne a fisco vindicatur, quia tacita fideicommissa plerumque inhabilibus in fraudem legum relinquebantur.

§. XI.

Interpretationi restrictivæ locus est, quoties ratio legis non tam late patet, quam verba. Id colligi posse putar auctor, vel 1.) ex defectu voluntatis originario, si statim ab initio hunc casum lege comprehendi noluit, vel 2.) ex casu emergentis cum voluntate repugnantia, si postea pateat, hunc casum in mente non habuisse legislatorem. Sed re vera hæc eadem sunt & coincidunt, ut recte observavit TITIUS, Observ. 433. Sufficit regula XIII.

Quories latius patent verba, quam ratio legis, roties opus est interpretatione restrictiva.

Sane enim non verba legis obligant, sed voluntas legislatoris, hæc vero ex ratione legis elucet. Id colligitur, 1.) si absurdum sequeretur ex interpretatione latiore; sic peccabant in interpretatione tertii precepti

Ju.

Judici, dum negabant, defensionem sabbathio licitam, sic enim sequebatur absurdum, Deum sabbatum instituisse in perniciem hominis; 2) ex defectu rationis, quia legislatorem movit, e. g. prohibuerant leges, aperiri testamentum, si testator esset domi occilis, L. I. D. de SC. Syllan. ratio erat, ne forte servi manumisisti testamento liberarentur, & sic immunes essent a tortura. Quid si servos non habuisset domi occisi? deficit ratio, ergo & prohibitio; 3) ex defectu materiae, id est, si non adsit objectum, de quo cogitatum, e. g. suscepit in se quis causum in contractu locationis conductio- nis, dubium non est, quin ferre teneatur sterilitatem. At quid, si vermes plane ignoti omnia depascantur? de eo non videtur cogitatum; hinc regula: *ad non cognitos & non cognitos renuntiatio non porrigitur.* Vid. EV. OTTONIS Diff. de casibus insolentis, insolen- tieribus, & insolentissimis.

§. XII.

At alia quoque signa recenset auctor, ex quibus colligi possit, legem & pactum restringi debere: 1) si ab equitate esset discedendum, si littere inharrere vellemus, e. g. qui seram occiderit intra bar- num serinum, capitis plectritis; iniquissimum esset, si hoc supplicio afficeretur, qui seram sive defensionis causa occidisset; 2) si humanitati repugnaret interpretatio latior; hic pertinet lex Saulis: qui quidquam gusta- verit, moriatur; Jonathan vero legis ignarus & eluiens quidquam mellis gustaverat; 3) si effectus non sit iperandus tanti momenti,

quan-

quantum esset damnum ex observatione legis stricta proveniens, e. g. lex est: trans- fugae capite plectantur; ergo Agesilai exercitus 10000. occupaverant clivum ad hos- tem transituri, Agesilaus callido consilio id vertebat in ulum, & victoriam reportabat; jam 10000. essent mactandi maxi- mo patria detimento, exclamavit itaque: dormiane hodie leges, teste PLUT. in Vita Agesilai.

§. XIII.

Ultimo loco auctor agit de conflictu; vel collisione legum: haec duplex; oritur enim 1) vel ex diversitate legum in diver- sis territoriis latarum, e. g. in Saxonia re- cepta est gerada, alibi non est recepta; alibi prohibita sunt testamenta, apud nos permitta. Itaque si quis in Russia testetur moribus Rulicis de bonis, in Germania sitis, queritur, an testamentum in Germania va- leat? 2) vel ex legibus unius legislatoris, si casus occurrat, ut alterutra legum vio- lenta sit, e. g. lex est: conserva te; sed lex quoque est: sanctifica sabbatum; utraque est a Deo, & contingere tamen pot- est, ut utraque servari nequeat; de illa hic non est questio, de qua scripserunt RODEMBURGIUS, SANDIUS, HUBERUS, & alii; nos de posteriori tantum loquimur, de qua auctor sequentes dedit regulas.

Reg. I. *Lex permisiva cedat praecriptive.*
Illa indulget enim quid in mei favorem, cui possum renuntiare; huic renuntiare ne- quo, ex. gr. permittit lex alienare no-

Hein. de Off. Hom. & Civis. N stra,

stra, at prohibet eadem, ne pupillus alienus, posterior procul dubio praferenda.

Reg. II. *Qua lex tempori certe alligata, ea preferenda illi, qui nullum præferbit tempus.*

Tunc enim utrique legi satis fieri potest, e. g. iubet lex, amicum consilio juvare, hoc quovis tempore fieri potest; iubet lex etiam officio certis diebus & horis fungi, hoc ergo officium alteri præferendum.

Reg. III. *Lex negativa præferatur affirmativa.* Negativa enim semper obligat, affirmativa data dumtaxat occasione, e. gr. negativa lex est: neminem in extrema necessitate deferere; affirmativa: sabbatum sanctifica; illud potius faciendum, quam hoc.

Reg. IV. *Lex specialis præferatur generali.* Illa enim quasi exceptio est a regula, ad eoque regulam tollit, e. gr. nemo noctu armatus prodeambulet, est lex generalis; specialis: quoties Hannibal est ante portas, cives armati se in foro sstant; haec, tamquam exceptio, regulam tollit.

Reg. V. *Inter duas leges concurrentes, qua usque servari non possunt, eligenda est, qua causam habet honestatem.*

E. g. lex est, succurrere periclitantibus; duo in aqua periclitantur, alter frater, alter extraneus, honestius erit procul dubio fratris succurrere.

Regula VI. falsa est; nam juratum parsum, si injustum in se sit, non ideo sit justum, jusjurandum non prodit novam obli-

obligationem, sed obligationem confirmat.

Reg. VII. *Obligationi perfetta cedit imperfetta,*

quia illa habet præstationem necessariam, haec magis voluntaria est, e. g. lex est: date pauperibus; lex etiam ait: solve, quod debes; si utrumque non possum, rationis magis consentaneum est, ut exfoliam, qua debeo, quam ut beneficia præstem pauperibus.

Reg. VIII. *Lex beneficentia cedit legi gratitudinis.*

Beneficentia est, extraneo dare alimenta; officium gratitudinis est, parentes alere, ceteris patibus; ergo & si utrique satis facere néqueo, ultimum officium merito prævalet.

